

Եզրակացություն

Հայաստանի Հանրապետության գազամատակարարման համակարգի գործունեությունն ուսումնասիրող Ազգային ժողովի ժամանակավոր հանձնաժողովի գործունեության

Հանձնաժողովի ստեղծման իրավական հիմքերը

Հիմք ընդունելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 73-րդ հոդվածը և «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության 2002 թվականի փետրվարի 20-ի ՀՕ-308 օրենքի (այսուհետ՝ Կանոնակարգ) 22-րդ հոդվածը՝ 2014 թվականի փետրվարի 26-ին Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովը ընդունել է ԱԺՈ-109-Ն որոշումը, համաձայնի որի՝ ստեղծվել է Հայաստանի Հանրապետության գազամատակարարման համակարգի գործունեությունն ուսումնասիրող Ազգային ժողովի ժամանակավոր հանձնաժողով (այսուհետ՝ Հանձնաժողով կամ ԳԺՀ):

Հանձնաժողովի առջև դրված խնդիրները

1) բնական գազի մատակարարման և օգտագործման բնագավառում սպառողների շահերի պաշտպանության ներկայիս վիճակի (բնական գազի ջերմատվության, գազի հաշվիչների ստուգաչափման, կորուստների հիմնավորվածության, ներտնային համակարգի սպասարկման և այլնի վերաբերյալ) ուսումնասիրությունը.

2) 2011-2013 թվականների ընթացքում գազի դիմաց կուտակված պարտքի ձևավորման օրինականության և չափի հիմնավորվածության ուսումնասիրությունը.

3) «ՀայՌուսգազարդ» փակ բաժնետիրական ընկերության կանոնադրական կապիտալում Հայաստանի Հանրապետության ունեցած բաժնեմասի գնահատման գործընթացի ուսումնասիրությունը.

4) բնական գազի այլընտրանքային ներկրման (Ռուսաստանի Դաշնության այլ արդյունահանողներից, այլ երկրների արդյունահանողներից, Ռուսաստանի Դաշնության կամ Իրանի Իսլամական Հանրապետության տարածքով և այլն) հնարավորությունների կանխատեսումները.

5) Հայաստանի Հանրապետության տարածքով բնական գազի տարանցիկ փոխադրման հնարավորությունների կանխատեսումները.

6) Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ Հայաստանի Հանրապետության համար Վրաստանի սահմանում բնական գազի գնի ձևավորման գործոնների հիմնավորվածության ուսումնասիրությունը.

7) «ՀայՌուսգազարդ» փակ բաժնետիրական ընկերության կողմից սպառողներին վաճառվող բնական գազի սակագների՝

ա) հաշվարկման՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգի համապատասխանությունը միջազգային պրակտիկային,

բ) համապատասխանությունը Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգին,

գ) ազդեցությունը էլեկտրաէներգիայի սակագնի վրա.

8) գազամատակարարման համակարգի հետ կապված առաջարկությունների ներկայացումը:

Հանձնաժողովի գործունեության կարգը, անդամները

Հանձնաժողովը գործում է Կանոնակարգի 27-րդ, 28-րդ, 29-րդ, 31-րդ և 32-րդ հոդվածներով նախատեսված կարգով հետևյալ տարբերությամբ.

1) Հանձնաժողովի նիստերը դռնփակ են, բացառությամբ Հանձնաժողովի որոշմամբ նախատեսված դեպքերի.

2) Հանձնաժողովի նիստն իրավագոր է, եթե նիստին ներկա է (գրանցվել է) նրա անդամների ընդհանուր թվի կեսից ավելին, և այն վարում է Հանձնաժողովի նախագահը կամ Կանոնակարգի 26-րդ հոդվածի 9-րդ կետով նախատեսված դեպքում՝ նրա տեղակալը կամ Հանձնաժողովի որոշմամբ լիազորված Հանձնաժողովի անդամը.

3) Հանձնաժողովի որոշումները և եզրակացություններն ընդունվում են Հանձնաժողովի անդամների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ.

4) հարցերի քննարկման ժամանակ որպես հիմնական կամ հարակից զեկուցող հանդես են գալիս Հանձնաժողովի սահմանած անձինք.

5) Հանձնաժողովի եզրակացությունը պետք է լինի գրավոր.

6) Հանձնաժողովի եզրակացության առնչությամբ նրա անդամի հատուկ կարծիքը կցվում է եզրակացությանը:

Հանձնաժողովի կազմում ընդգրկված են եղել 6 պատգամավոր «Հանրապետական» խմբակցությունից, 2 պատգամավոր՝ «Բարգավաճ Հայաստան» խմբակցությունից և մեկական պատգամավոր՝ «Հայ ազգային կոնգրես», «Օրինաց երկիր», «Հայ Յեղափոխական Դաշնակցություն» և «Ժառանգություն» խմբակցություններից:

Հանձնաժողովի լիազորությունները

Կանոնակարգի 30.1-ին հոդվածով սահմանված լիազորություններից բացի, Հանձնաժողովը կարող է՝

1) իրավասու պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնից, պետական կամ համայնքային հիմնարկից, պետական կամ համայնքային կազմակերպությունից կամ դրանց պաշտոնատար անձանցից, բացառությամբ դատարանների, դատավորների, դատախազների և քննիչների, պահանջել Հանձնաժողովի ուսումնասիրման ընթացքում բացահայտման ենթակա հանգամանքների վերաբերյալ անցկացնել ուսումնասիրություններ, փորձագիտական հետազոտություններ և ներկայացնել դրանց արդյունքները.

2) օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ծանոթանալ իր առջև դրված խնդիրներին վերաբերող ցանկացած փաստաթղթի, այդ թվում՝ պետական, ծառայողական, առևտրային կամ օրենքով պահպանվող այլ գաղտնիք պարունակող տեղեկությունների.

3) իր գործունեությունն իրականացնելիս ներգրավել մասնագետների և փորձագետների.

4) իր աշխատանքներին խորհրդակցական ձայնի իրավունքով հրավիրել սպառողների շահերը պաշտպանող հասարակական կազմակերպությունների, ինչպես նաև զազամատակարարման համակարգում գործունեություն իրականացնող կազմակերպությունների ներկայացուցիչներին:

Հանձնաժողովի գործունեության ժամանակահատվածը

2014 թվականի փետրվարի 26-ին Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի ԱԺՈ-109-Ն որոշման համաձայն՝ Հանձնաժողովն իր գործունեության արդյունքների վերաբերյալ եզրակացությունն Ազգային ժողով պետք է ներկայացնեք մինչև Ազգային ժողովի հինգերորդ գումարման հինգերորդ նստաշրջանի ավարտը, սակայն 2014 թվականի հունիսի 21-ին ԱԺՈ-109-Ն որոշման մեջ կատարված փոփոխության համաձայն՝ հանձնաժողովի գործունեությունը երկարաձգվեց մինչև հինգերորդ գումարման վեցերորդ նստաշրջանի ավարտը:

Հանձնաժողովի գործունեության դադարեցման հիմքերը

Հանձնաժողովի գործունեությունը դադարում է նրա եզրակացությունն Ազգային ժողովում քննարկվելուց հետո կամ սույն որոշման 10-րդ մասով սահմանված ժամկետում եզրակացություն չներկայացնելու դեպքում, եթե Ազգային ժողովի որոշմամբ եզրակացության ներկայացման այլ ժամկետ չի սահմանվում:

Կազմակերպական հարցեր

Ազգային ժողովի հինգերորդ գումարման հինգերորդ և վեցերորդ նստաշրջանների ընթացքում Հանձնաժողովը կազմակերպել է 15 նիստ: Հանձնաժողովի առջև դրված խնդիրները առավել ամբողջական և արդյունավետ հետազոտելու համար **պարիտետային սկզբունքով** ձևավորվել է 4 աշխատանքային խմբեր, որոնք իրենց հերթին կազմակերպել են ներխմբային քննարկումներ, հանդիպումներ: Այդ խմբերն են՝

Խումբ 1.

- բնական գազի մատակարարման և օգտագործման բնագավառում սպառողների շահերի պաշտպանության ներկայիս վիճակի (բնական գազի ջերմատվության, գազի հաշվիչների ստուգաչափման, կորուստների հիմնավորվածության, ներտնային համակարգի սպասարկման և այլնի վերաբերյալ) ուսումնասիրությունը:

1-ին աշխատանքային խմբում ընգրկված են եղել Ազգային ժողովի պատգամավորներ՝

1. Գուրգեն Արսենյան
2. Աղվան Վարդանյան
3. Գագիկ Մինասյան
4. Խոսրով Հարությունյան

Խումբ 2.

- 2011-2013 թվականների ընթացքում գազի դիմաց կուտակված պարտքի ձևավորման օրինականության և չափի հիմնավորվածության ուսումնասիրությունը,

- «ՀայՌուսգազարդ» փակ բաժնետիրական ընկերության կանոնադրական կապիտալում Հայաստանի Հանրապետության ունեցած բաժնեմասի գնահատման գործընթացի ուսումնասիրությունը:

2-րդ աշխատանքային խմբում ընգրկված են եղել Ազգային ժողովի պատգամավորներ՝

1. Խոսրով Հարությունյան
2. Ռուբեն Հակոբյան

Խումբ 3.

- բնական գազի այլընտրանքային ներկրման (Ռուսաստանի Դաշնության այլ արդյունահանողներից, այլ երկրների արդյունահանողներից, Ռուսաստանի Դաշնության կամ Իրանի Իսլամական Հանրապետության տարածքով և այլն) հնարավորությունների կանխատեսումները,

- Հայաստանի Հանրապետության տարածքով բնական գազի տարանցիկ փոխադրման հնարավորությունների կանխատեսումները,

- Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ Հայաստանի Հանրապետության համար Վրաստանի սահմանում բնական գազի գնի ձևավորման գործոնների հիմնավորվածության ուսումնասիրությունը:

3-րդ աշխատանքային խմբում ընգրկված են եղել Ազգային ժողովի պատգամավորներ՝

1. Աղվան Վարդանյան
2. Հովհաննես Մարգարյան
3. Գագիկ Մելիքյան
4. Լեոնիդ Ալեքսանյան

Խումբ 4.

• «ՀայՌուսագարդ» փակ բաժնետիրական ընկերության կողմից սպառողներին վաճառվող բնական գազի սակագների՝

ա) հաշվարկման ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգի համապատասխանությունը միջազգային պրակտիկային,

բ) համապատասխանությունը ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգին,

գ) ազդեցությունը էլեկտրաէներգիայի սակագնի վրա:

4-րդ աշխատանքային խմբում ընգրկված են եղել Ազգային ժողովի պատգամավորներ՝

1. Միքայել Մելքումյան
2. Վարդան Այվազյան
3. Արամ Մանուկյան
4. Գարեգին Նուշիկյան

Հանձնաժողովը իր գործունեության ընթացքում 55 գրություն է ուղարկել համապատասխան գերատեսչություն, ստացել՝ 46-ը: Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից բարձրացված խնդիրների շուրջ պարզաբանումներ ստանալու նպատակով ոլորտի հետ առնչվող մարմիններին ներկայացվել է երկու հարյուրից ավել հարցադրումներ, որոնց ի պատասխան՝ ստացվել է շուրջ 6000 էջ փաստաթուղթ:

Հանձնաժողովի աշխատանքներին ներգրավված են եղել երեք փորձագետները:

Հանձնաժողովի կողմից մշակված եզրակացության բովանդակությունը բաղկացած է 4 աշխատանքային խմբերի գործունեության արդյունքների, հատուկ կարծիքների, հավելվածների և կից ներկայացվող տեղեկանքների բաժիններից: Ստորև ներկայացված են.

Խումբ 1.-ի գործունեության արդյունքները

Առաջին աշխատանքային խմբի գործունեությունն ուղղված է եղել «Հայաստանի Հանրապետության գազամատակարարման համակարգի գործունեությունն ուսումնասիրող Ազգային ժողովի ժամանակավոր հանձնաժողով ստեղծելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության Ազգային Ժողովի որոշման 2-րդ կետով նախատեսված 1-ին և 8-րդ խնդրների լուծմանը: Այդ խնդիրները վերաբերում են բնական գազի մատակարարման և օգտագործման բնագավառում սպառողների շահերի պաշտպանության ներկայիս վիճակի (բնական գազի ջերմատվության, գազի հաշվիչների ստուգաչափման, կորուստների հիմնավորվածության, ներտնային համակարգի սպասարկման և այլնի վերաբերյալ) ուսումնասիրությանը և առաջարկություններին: Այս իմաստով աշխատանքային խմբի կողմից կարևորվել է բնական գազի մատակարարման և օգտագործման բնագավառում սպառողների շահերի պաշտպանության ներկայիս վիճակի (բնական գազի ջերմատվության, գազի հաշվիչների ստուգաչափման, կորուստների հիմնավորվածության, ներտնային համակարգի սպասարկման և այլնի վերաբերյալ) վերաբերյալ հիմնախնդիրների բացահայտումը և լուծման ուղիների առաջադրումը:

Նշված խնդիրների ուսումնասիրման նպատակով մշակվել է հինգ տասնյակից ավել հարցեր, որոնք, համապատասխան տեղեկատվություն ստանալու նպատակով, ուղղվել են ՀՀ էկոնոմիկայի, ՀՀ էներգետիկայի և բնական պաշարների նախարարություններին, ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովին և «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ին: Ի պատասխան այդ հարցադրումների, վերը նշված կառույցներից ստացվել են ավելի քան 400 էջ մեկնաբանություններ, նորմատիվ իրավական ակտեր և գործող պայմանագրեր: Ներկայացված փաստաթղթերի ուսումնասիրմանը ներգրավվել են նաև ժամանակավոր հանձնաժողովի փորձագետները:

Ուսումնասիրության արդյունքում աշխատանքային խումբը փաստում է, որ պետական կառավարման մարմինները՝ ի դեմ ՀՀ էկոնոմիկայի և ՀՀ էներգետիկայի և բնական պաշարների նախարարությունների, ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովը և «Հայրուսգազարդ» ՓԲԸ-ն բավականին աշխատանք են կատարել վերը նշված խնդիրների արդյունավետ լուծելու և սպառողների շահերն ապահովելու ուղղությամբ: Դրա հետ մեկտեղ աշխատանքային խումբը

արձանագրում է, որ սույն ուսումնասիրության շրջանակներում գազամատակարարման համակարգի արդյունավետության բարձրացման որոշ հիմնախնդիրների վերաբերյալ աշխատանքային խումբն ունի պետական մարմինների դիրքորոշումներից տարբերվող հայեցակարգային մոտեցումներ և որոնք հավելյալ օրենսդրական կարգավորումներ են պահանջում: Ստորև ներկայացվում են աշխատանքային խմբի մոտեցումները:

Խնդիրները լուծման, համապատասխան եզրակացությունների և առաջարկությունների մշակման նպատակով խումբն անցկացրել է ուսումնասիրություններ և փորձագիտական հետազոտություններ հետևյալ հարցերի շրջանակում.

1. Սպառողներին մատակարարվող գազի ծավալների արժանահավատ հաշվառմամբ պայմանավորված գազի հաշվիչների ստուգաչափման և նորոգման գործընթացի հիմնախնդիրները,
2. Ներտնային գազամատակարարման համակարգի տեխնիկական սպասարկման անվտանգության խնդիրները,
3. Բնական գազի ստորին այրման ջերմության վերահսկողությունը և դրա ներառումը սակագնի հաշվարկների մեջ:

1. Սպառողներին մատակարարվող գազի ծավալների արժանահավատ հաշվառմամբ պայմանավորված գազի հաշվիչների ստուգաչափման և նորոգման գործընթացի հիմնախնդիրները

Սպառողներին մատակարարվող գազի ծավալների արժանահավատ հաշվառման և դրա հետ կապված չափիչ սարքերի ստուգաչափման աշխատանքների կազմակերպման գործող համակարգի իրավական հիմնավորվածության ու արդյունավետության գնահատման նպատակով ուսումնասիրվել են հաշվիչների ստուգաչափում իրականացնող կառույցների և կազմակերպությունների գործունեության իրավական հիմքերը, դրանց վարչական-իրավական ենթակայությունը, հաշվիչների ստուգաչափման արդյունքների արժանահավատության ապահովման իրավապայմանագրային երաշխիքները, հաշվիչների ստուգաչափման խնդրում սպառողների և գազամատակարարի շահերի հավասարակշռության ապահովումը, ստուգաչափման գործող գները, հաշվիչների ստուգաչափման ծառայությունների և հաշվիչների շուկայում մրցակցության փաստացի վիճակը, հաշվիչների ցուցմունքների նկատմամբ սպառողների վստահության երաշխավորումը և այլն:

Ուսումնասիրությամբ պարզվել է, որ ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովը (այսուհետ՝ ՀՀ ՀԾԿՀ) իր 08.07.2005թ. N 95-Ն որոշմամբ հաստատել է «Բնական գազի մատակարարման և օգտագործման կանոնները» (այսուհետ՝ ԳՄՕԿ), որի 4.2 կետը սահմանում է, որ մատակարար կազմակերպությունը առևտրային հաշվառքի սարքերի (կայանների) հավաքակցման, սպասարկման և փոխարինման գործառույթները պետք է իրականացնի ՀՀ օրենսդրության և տեղնիկական կանոնակարգերի պահանջներին համապատասխան կազմված և ՀՀ ՀԾԿՀ-ի հետ համաձայնեցված կազմակերպության ստանդարտներով: Ըստ այդմ ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովը իր 20.01.2006թ. N 9-Ն որոշմամբ հաստատել է «Բնական գազի մատակարարման (մատակարար-ոչ կենցաղային սպառում ունեցող բաժանորդ)» պայմանագրի օրինակելի ձևը, որի 2.3 կետի «գ» ենթակետով ՀՀ ՀԾԿՀ-ն «Գազայրում Արմենիա» ՓԲԸ-ին (նախկին «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ին) պարտավորեցրել է իր ծախսերի հաշվին կատարել միայն իր և բնակիչ սպառողների սեփականությունը հանդիսացող

հաշվառքի սարքերի նորոգման և ստուգաչափման աշխատանքները՝ այդ ծախսերը ընդգրկելով մատակարարվող գազի սակագնի հաշվարկներում, իսկ Բաժանորդ-կազմակերպությունների սեփականությունը հանդիսացող գազահաշվիչների վերանորոգումն ու ստուգաչափումը թողնվել է վերջիններիս վրա: Այս կարգը գործել է ընդհուպ մինչև 2011 թվականը:

2011 թվականին իր սեպտեմբերի 7-ի N 411-ն որոշմամբ ՀՀ ՀԾԿՀ-ն փոփոխության է ենթարկել ԳՄՕԿ-ի 4.2 կետը սահմանելով, որ առևտրային հաշվառքի սարքի տեղակայման, փոխարինման և շահագործման (ներառյալ՝ սպասարկման, հերթական ստուգաչափման և նորոգման) ծախսերը՝ անկախ դրա պատկանելությունից, իսկ բնակչության դեպքում՝ նաև առևտրային հաշվառքի սարքերի ձեռքբերման ծախսերը, կրում է մատակարարը:

Այսինքն ՀՀ ՀԾԿՀ-ն՝ իր նշված որոշմամբ, Հայաստանի տարածքում առկա բոլոր (անկախ սեփականության ձևից) գազահաշվիչների վերանորոգման և ստուգաչափման, իսկ բնակչության պարագայում նաև այդ սարքերի ձեռք բերման աշխատանքների իրականացումը վերապահել է «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ին (նախկին «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ին), առաջարկելով այդ ծախսերը նախատեսել բնական գազի սակագնի հաշվարկներում: Այնուհետ իր 05.06.2013թ. N 176-Ն որոշմամբ ՀՀ ՀԾԿՀ-ն ԳՄՕԿ 4.2 կետի պահանջին համապատասխան հաստատել է «Բնական գազի մատակարարման (Մատակարար-Բաժանորդ (կազմակերպություն))» պայմանագրի նոր օրինակելի ձևը, որն ուժի մեջ է մտել 2013 թվականի հուլիսի 7-ից և այդ պահից Բաժանորդ-կազմակերպությունների գազահաշվիչների նորոգման և ստուգաչափման աշխատանքների ծախսերը ներառվել են բնական գազի մատակարարման սակագնի հաշվարկներում: Այդ մասին փաստում է ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովը՝ իր 03.06.2014 թ. N ՌՆ-1131Ս գրությամբ, համաձայն որի 07.07.2013 թվականից գործող սակագնի հաշվարկներում ներառվել են գազի փոխադրման և բաշխման համակարգերի շահագործման և սպասարկման ծախսեր 20365.91 մլն. ՀՀ դրամ ծավալով (առանց ԱԱՀ-ի), այդ թվում՝ գազահաշվիչների պետստուգաչափման և նորոգման համար (աղյուսակի 1.5.18 ենթակետ)՝ 623.47 մլն. ՀՀ դրամ (որն ընդհանուր ծախսերի 3 տոկոսն է կազմում). ընդ որում՝

- 491.94 մլն ՀՀ դրամ - «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի (նախկին «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի) հաշվեկշռում գտվող գազահաշվիչների համար,
- 111.22 մլն ՀՀ դրամ - «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի (նախկին «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի) հաշվեկշռում չգտվող գազահաշվիչների համար, այդ թվում՝ G 25 և արդյունաբերական գազահաշվիչների համար, համապատասխանաբար՝ 14.97 մլն.դր. և 65.27մլն.դր: Հիմք ընդունելով մեկ սարքի վերանորոգման և ստուգաչափման դիմաց վճարման համար սահմանված նորմատիվային սակագները նշված գումարը կարող է բավարարել 397 հատ G25 և 1183 հատ արդյունաբերական գազահաշվիչների վերանորոգման և ստուգաչափման աշխատանքներին: Գազահաշվիչների այս քանակությունը հաշվարկվել է ելնելով ՀՀ Էկոնոմիկայի նախարարի 2012թ նոյեմբերի 29-ի N1019-Ա որոշմամբ գազահաշվիչների ստուգաչափման համար սահմանված 5-ամյա պարբերականությունից,
- 20.31 մլն ՀՀ դրամ – 975198 հատ կնիքների համար պահաջվող գումարը:

Այսպիսով, սկսած 2013թ հուլիսի 7-ից գազի սակագնի հաշվարկներում ընդգրկվել են գազի բաժանորդ-ընկերությունների և բնակչության գազահաշվիչ սարքերի պլանային վերանորոգման և ստուգաչափման աշխատանքների կատարման ծախսերը և այդ աշխատանքները վճարվել են «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի (նախկին «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի) կողմից:

Ինչ վերաբերվում է գազի հաշվիչ սարքերի վերանորոգում և ստուգաչափում իրականացնող կազմակերպություններին, ապա ՀՀ Էկոնոմիկայի նախարարի 07.05.2014թ. թիվ 01/17.5/2673-14 գրության 19-րդ կետի համաձայն այդ աշխատանքները իրականացվում են հետևյալ ընկերություններում՝ «Գազ Սուգան Արմենիա» ՀԶ ՍՊԸ, «ՀայԿազմգազ» ՓԲԸ և «Արմավիրի Գազմաշ» ՍՊԸ: «Արմավիրի Գազմաշ» ՍՊԸ-ի 100 տոկոս փայաբաժնի սեփականատերը «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ն է:

«Չափումների միասնականության ապահովման մասին» ՀՀ օրենքի և ՀՀ կառավարության 2012 թվականի հուլիսի 4-ի N 882-Ն հրամանի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում չափագիտության ազգային մարմին է ճանաչվել «Չափագիտության ազգային ինստիտուտ» ՓԲԸ-ն: Այսինքն, գործող կարգի համաձայն նշված ընկերությունները ստանքձնում են հաշվիչ սարքերի նախաստուգաչափման և վերանորոգման աշխատանքների կատարումը, իսկ բուն ստուգաչափումը

կատարում է բացառապես «Չափագիտության ազգային ինստիտուտ» ՓԲԸ-ն: Ընդ որում վերանորոգում և նախաստուգաչափում իրականացնող ընկերությունները իրենց գործունեությունը իրականացնում են «Չափագիտության ազգային ինստիտուտ» ՓԲԸ-ի կողմից տրված լիցենզիայի հիման վրա, իսկ աշխատանքները կատարվում են պատվիրատուի և կատարողների միջև կնքված պայմանագրերի հիման վրա:

ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովը իր 03.07.2014 թվականի ՌՌՆ-1131Ս գրությամբ Ազգային ժողովի ԳԺՀ-ին ներկայացրել է հետևյալ պայմանագրերի պատճենները.

- 12.05.2012թ. 1/04 պայմանագիրը՝ կնքված «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի և «Չափագիտության ազգային ինստիտուտ» ՓԲԸ-ի /Կատարող/ միջև: Սույն պայմանագրով Կատարողը պարտավորվում է կատարել «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի սեփականությունը հանդիսացող թվով 126763 հատ գազի կենցաղային և թվով 351 արդյունաբերական հաշվիչների չափագիտական փորձաքննության և վերանորոգումից հետո ստուգաչափման աշխատանքներ: Պայմանագրի ընդհանուր գինը կազմում է 171 310 840 ՀՀ դրամ: Աշխատանքների վերջնաժամկետը սահմանվում է 30.12.2013թ.:
- 01.04.2012թ. պայմանագիրը՝ կնքված «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի /Պատվիրատու/ և «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի «Արմավիր Գազմաշ» ՍՊԸ-ի /Կապալառու/ միջև: Սույն պայմանագրով Կապալառուն պարտավորվում է Պատվիրատուի առաջադրանքով կատարել բնական գազի կենցաղային և արդյունաբերական հաշվիչների վերանորոգման և ստուգաչափման աշխատանքները՝ Պատվիրատուի սեփականությունը հանդիսացող պահեստամասերով: Պայմանագրի ընդհանուր գինը կազմում է 213 000 000 ՀՀ դրամ:
- 28.03.2013թ. ARG-N-01/2013 պայմանագիրը՝ «NEOTEC» ընկերության /Վաճառող/ և «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի/Գնորդ/ միջև: Սույն պայմանագրով Վաճառողը վաճառում է Գնորդին MKM տեսակի BK-G6 և BK-G4 գազահաշվիչների մասեր: Պայմանագրի ընդհանուր գինը կազմում է 8406 եվրո և 13558 եվրո:
- 29.09.2011թ. պայմանագիրը՝ կնքված «Գազ Սուգան Արմենիա» ՀԶ ՍՊԸ-ի /Պատվիրատու/ և «Չափագիտության ազգային ինստիտուտ» ՓԲԸ-ի

/Կատարող/ միջև: Կատարողը պարտավորվում է կատարել գազի հաշվիչների չափագիտական փորձաքննության և անսարքությունը վերացնելուց հետո ստուգաչափման աշխատանքներ: Պայմանագիրը գործում է մինչև 30.12.2013թ.:

- 11.03.2013թ. պայմանագիրը՝ «Itron France» ընկերության /Վաճառող/ և «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի /Գնորդ/ միջև: Սույն պայմանագրով վաճառում է Գնորդին գազի հաշվիչների մասեր: Պայմանագրի ընդհանուր գինը կազմում է 60 130 եվրո:

(«Գազ Սուգան Արմենիա» ՀԶ ՍՊԸ-ի և «Հայկազմգազ» ՓԲԸ-ի կողմից մատուցվող ստուգաչափման և նորոգման աշխատանքների քանակի և միավորի գնի վերաբերյալ տեղեկատվություն (պայմանագիր) չի ներկայացվել):

Նույն գրությամբ տեղեկացվել է, որ կենցաղային գազահաշվիչների մեկ միավորի պետստուգաչափման գինը սահմանվել է 1100 ՀՀ դրամ, իսկ արդյունաբերականինը՝ 9100 ՀՀ դրամ: Սույն գներով հաշվարկված ծախսերը ներառվել են 07.07.2013 թվականից գործող բնական գազի սակագնի հաշվարկներում:

Միաժամանակ ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարի 22.10.2014 թվականի 01/17.5/6484-14 գրությամբ ստացված՝ 2009-2013 թվականներին «Զափագիտության ազգային ինստիտուտ» ՓԲԸ-ի կողմից իրականացված կենցաղային և արդյունաբերական գազահաշվիչների ստուգաչափման և դրանց դիմաց ստացված վճարների վերաբերյալ տեղեկատվության վերլուծության արդյունքում (Տե՛ս աղյուսակ 1.) պարզվում է, որ 2011-2013 թվականներին գազի կենցաղային հաշվիչների ստուգաչափման մեկ միավորի միջին գինը ըստ տարիների համապատասխանաբար կազմել է՝ 374.9, 904.6 և 866.3 ՀՀ դրամ, իսկ գազի արդյունաբերական հաշվիչների համար՝ 3503.1, 3146.3 և 3275.5 ՀՀ դրամ: Այսինքն՝ 2013 թվականին գազահաշվիչների մեկ միավորի ստուգաչափման համար բնական գազի սակագնի հաշվարկում նախատեսված գինը գերազանցել է փաստացի վճարածը՝ կենցաղային հաշվիչների համար՝ 233.7 ՀՀ դրամով (1100-866.3), իսկ արդյունաբերական հաշվիչների համար՝ 5824.5 ՀՀ դրամով (9100-3275.5): Այս հանգամանքը լրացուցիչ ուսումնասիրության կարիք ունի:

N	Տեսակը	Զ/Փ	2011	2012	2013
1	Գազի կենցաղային հաշվիչների ստուգաչափումը	քանակը /հատ/	119 391,0	128 400,0	141 657,0
		գումարը /դրամ/	44 756 400,0	116 156 800,0	122 713 000,0
		մեկ միավորի միջին գինը /դրամ/	374,9	904,6	866,3
2	Գազի արդյունաբերական հաշվիչների ստուգաչափումը	քանակը /հատ/	2 924,0	2 920,0	2 829,0
		գումարը /դրամ/	10 243 100,0	9 187 300,0	9 266 500,0
		մեկ միավորի միջին գինը /դրամ/	3 503,1	3 146,3	3 275,5

Վերը բերված ցուցանիշներից ելնելով անհասկանալի և չհիմնավորված է մնում նաև՝ «Չափումների միասնականության ապահովման մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածի 2-րդ կետով որոշված՝ գազահաշվիչների ստուգաչափման համար 1000 ՀՀ դրամ նվազագույն գնի սահմանումը:

Ելնելով վերը շարադրվածից համակարգի արդյունավետության բարձրացման նպատակով ԱԺ Ժամանակավոր հանձնաժողովը նպատակահարմար է գտնում գազի հաշվիչների նախաստուգաչափման, նորոգման և ստուգաչափման աշխատանքների կազմակերպական-իրավական համակարգը նախատեսել այնպես, որ այն խարսխված լինի շուկայական ազատ մրցակցության և բոլոր մասնակիցների (բաժանորդ-կազմակերպություն, մատակարար, լիցենզավորված գործունեություն իրականացնող ընկերություն և ստուգաչափման ազգային պատասխանատու) շահերի բախման ապահովման վրա:

Այդ նպատակով Ազգային ժողովի Ժամանակավոր հանձնաժողովը առաջարկում է՝

ա) բացառել գազի հաշվիչների ստուգաչափման և նորոգման աշխատանքների կատարումը մատակարարի հետ որևէ կապ ունեցող ընկերությունների միջոցով (բացառել փոխկապակցված անձանց հնարավորությունը), հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ մատակարարը սպառված գազի ծավալների հաշվարկման խնդրում շահագրգիռ կողմ է:

բ) ազատականացնել գազի հաշվիչների նախաստուգաչափման, վերանորոգման և ստուգաչափման ծառայությունների մատուցման շուկան: Այդ նպատակով «Չափագիտության ազգային ինստիտուտ» ՓԲԸ-ին վերապահել նշված ծառայությունների, ներառյալ հաշվիչ սարքերի ստուգաչափումը, արտոնագրային պահանջների մշակման, այդ ծառայությունները մատուցող ընկերություններին արտոնագրելու և նրանց կողմից արտոնագրի պահանջների պահպանման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու պատասխանատվությունը, իսկ այդ ծառայությունների մատուցումը, ներառյալ հաշվիչների ստուգաչափումը, վերապահել մատակարարի և արտոնագիր տրամադրողի հետ որևէ կապ չունեցող արտոնագիր ստացած (լիցենզավորված) մասնավոր ընկերություններին:

գ) «Չափագիտության ազգային ինստիտուտ» ՓԲԸ-ին վերապահել արտոնագրված ընկերությունների կողմից գազի հաշվիչ սարքերի ստուգաչափման արդյունքների ընտրանքային կամ պատվիրատուների պահանջով ստուգումներ կատարելու և խատուի հայտնաբերման դեպքում օրենքով սահմանված պատժամիջոցներ (ընդհուպ մինչև արտոնագրի գործողության ժամանակավոր կասեցումը) կիրառելու իրավասությունը: Այդպիսով՝ չափագիտության ազգային կենտրոնին վերապահել անաչառ արբիտրի դերակատարում:

դ) ստուգաչափման և վերանորոգման ծառայությունների շուկայում անհրաժեշտ մրցակցությունն ապահովելու նպատակով «Չափումների միասնականության ապահովման մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածի 2-րդ կետով որոշված՝ գազահաշվիչների ստուգաչափման համար նվազագույն գնի փոխարեն սահմանել առավելագույն շեմ, իսկ ծառայությունների մատուցումն ապահովելու համար ներդրումները խրախուսելու նպատակով, ողջամիտ ժամանակահատվածում դրանց ինքնագնումը երաշխավորելու առումով, անհրաժեշտության դեպքում ինքնագնման ժամանակահատվածում ծառայությունների մատուցման առավելագույն շեմը գերազանցող ծախսերի փոխհատուցումը նախատեսել գազի սակագնի հաշվին:

ե) արդարացված չէ բաշանորդ-կազմակերպությունների գազահաշվիչների ստուգաչափման աշխատանքների կատարումը մատակարարի հաշվին՝ գազի սակագնում այդ ծախսերի ընդգրկմամբ:

2. Ներտնային գազամատակարարման համակարգի տեխնիկական սպասարկման անվտանգության խնդիրները

ՀՀ կառավարության 2005 թվականի դեկտեմբերի 22-ի N 2399-N որոշմամբ հաստատված «Անվտանգության կանոնները գազի տնտեսությունում» տեխնիկական կանոնակարգի համաձայն բնակիչ-բաժանորդների և բազմաբնականարան շենքում գտնվող կազմակերպությունների գազասպառման համակարգերի տեխնիկական սպասարկումն անվտանգության նկատառումներից ելնելով պետք է իրականացնի մատակարարը:

ԳՄՕԿ-ի 3.3. և 3.4 կետերի համաձայն՝ Գազամատակարարման ցանցի սեփականատերը (տիրապետողը) պարտավոր է ապահովել ցանցի պատշաճ տեխնիկական վիճակը, շահագործումը, տեխնիկական սպասարկումը և նորոգումը Հայաստանի Հանրապետության տեխնիկական կանոնակարգերին, դրանց համապատասխանող կազմակերպության ստանդարտներին, ինչպես նաև գործունեության լիցենզիայի պայմանների համաձայն ապահովելով մատակարարման հուսալիությունը, աշխատանքի անվտանգությունը, մարդկանց առողջության, կյանքի ու գույքի անվտանգությունը և շրջակա միջավայրի պահպանումը: Կազմակերպությունը պարտավոր է ապահովել գազասպառման համակարգի պատշաճ տեխնիկական վիճակը և անվտանգությունը, շահագործումը, սպասարկումը, նորոգումը, իր մասնագիտացված անձնակազմի միջոցով կամ սպասարկող անձի հետ կնքված պայմանագրով՝ համաձայն Հայաստանի Հանրապետության տեխնիկական կանոնակարգերի և դրանց հիման վրա կազմված՝ կազմակերպության ստանդարտների պահանջների, ապահովելով դրանց հուսալիությունը, աշխատանքի անվտանգությունը, իր տիրապետման կամ օգտագործման տակ գտնվող տարածքում տեղադրված գազամատակարարման ցանցի տարրերի պահպանությունը, մարդկանց առողջության, կյանքի ու գույքի անվտանգությունը և շրջակա միջավայրի պահպանումը:

ԳՄՕԿ-ի 3.6 կետի համաձայն՝ մատակարարը պարտավոր է կատարել բնակիչ-բաժանորդների և բազմաբնականարան շենքում գտնվող կազմակերպությունների գազասպառման համակարգի պարբերական սպասարկման աշխատանքները՝ համաձայն Պայմանագրի: Միննույն ժամանակ հանձնաժողովը իր 2005 թվականի

դեկտեմբերի 9-ի N 199 և 2013 թվականի հունիսի 5-ի N 176-Ն որոշմամբ հաստատված մատակարարման Պայմանագրերի համապատասխան հավելվածներում սահմանել է տեխնիկական սպասարկման ծառայությունների մատուցման իրականացման կարգը:

ՀՀ ՀՇԿՀ-ի տված պարզաբանումների համաձայն՝ գազասպառման համակարգի տեխնիկական սպասարկման ծառայության արժեքի ներառումը վերջնական սպառողներին վաճառվող բնական գազի սակագներում կթուլացներ այդ աշխատանքների կատարման նկատմամբ հսկողությունը (այդ թվում՝ բաժանորդի կողմից), քանի որ նույնիսկ տեխնիկական սպասարկման աշխատանքների չիրականացման կամ մասնակի իրականացման պարագայում բաժանորդները ստիպված կլինեին վճարել դրա արժեքը՝ սպառած գազի դիմաց վճարումներն իրականացնելիս: Մինչդեռ, գործող համակարգի պարագայում, համաձայն մատակարարի և բաժանորդի միջև կնքված ներտնային գազասպառման համակարգի տեխնիկական սպասարկման համաձայնագրի (ՀՀ ՀՇԿՀ-ի 2005 թվականի դեկտեմբերի 9-ի N 199-Ն որոշմամբ հաստատված կենցաղային սպառման համար բնական գազի մատակարարման(Մատակարար-Բաժանորդ (Բնակիչ)) պայմանագրի օրինակելի ձևի 3-րդ հավելված)՝ հաշվարկային կիսամյակի համար տեխնիկական սպասարկման իրականացումը հավաստվում է ընկերության ներկայացուցչի և բաժանորդի կողմից ստորագրված համապատասխան ակտով, որը բաժանորդը կարող է չստորագրել աշխատանքները չկատարելու կամ մասնակի կատարելու դեպքում և չվճարել հաշվարկային կիսամյակի համար նախատեսված վճարը:

ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի 2005 թվականի հուլիսի 8-ի N 95-Ն որոշմամբ հաստատված ԳՄՕԿ-ի 3.18-րդ կետի և 2005 թվականի հոկտեմբերի 4-ի N 139-Ա որոշման դրույթներից ելնելով՝ բնակիչների ներտնային գազասպառման համակարգերի տեխնիկական սպասարկման աշխատանքների կատարումը «ՀայԲուսգազարդ» ՓԲԸ-ի (ներկայումս՝ «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի) և «Էյ-Ի-Ջի-Սերվիս» ՍՊԸ-ի միջև 02.07.2007թ. կնքված Հանձնարարության պայմանագրով հանձնարարվել է Հայաստանի Հանրապետության հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի հետ համաձայնեցված չափորոշիչներով ընտրված սպասարկող անձի՝ «Էյ-Ի-Ջի-Սերվիս» ՍՊԸ-ին, սակայն դրանով հանդերձ գազամատակարարման ծառայության անվտանգության

ախահովման պատասխանատվությունը վերապահված է բացառապես մատակարարին: Այդ դեպքում բնական հարց է առաջանում՝ ինչու՞մն է «Էյ-Ի-Ջի-Սերվիս» ՍՊԸ-ի դերը, ինչու՞ այդ նույն աշխատանքները չի կարող կատարել «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ն (նախկին «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ն) իր կառուցվածքային ստորաբաժանման միջոցով: Չէ՞ որ այդ դեպքում չէր առաջանա ԱԱՀ-ի մասով հավելյալ պարտավորություններ, ինչն, անշուշտ, ազդում է ծառայության գնի վրա:

Այսպիսով՝ ներտնային գազամատակարարման համակարգի անվտանգության ապահովումը, համաձայն՝ ԳՄՕԿ-ի, դրված է մատակարար կազմակերպության վրա՝ չնայած այն հանգամանքին, որ անվտանգության ապահովումը գործնականում իրականացնում է մեկ այլ կազմակերպություն: Հաշվի առնելով խնդրի կարևորությունը թե բնակիչների և թե մնացած սպառողների համար, ինչպես նաև այն, որ անվտանգությունը տվյալ դեպքում ծառայության որակի անբաժանելի բաղկացուցիչն է, Ազգային ժողովի ժամանակավոր հանձնաժողովը գտնում է նպատակահարմար վերադառնալ նշված ծառայության մատուցման մինչ 2007թ. գործող համակարգին, օրենքով ամրագրել գազամատակարարման անվտանգության ապահովումը որպես այդ ծառայության որակի պարտադիր պարամետր և ընդգրկել այդ ծախսերը գազի սակագնի հաշվարկների մեջ՝ վերապահելով դրա մատուցումը բացառապես «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ին (նախկին «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ին):

3. Բնական գազի ստորին այրման ջերմության վերահսկողությունը և դրա ներառումը սակագնի հաշվարկների մեջ

2008 թվականի սեպտեմբերի 12-ին «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի (ներկայումս՝ «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի) և «Գազպրոմ Էքսպորտ» ՍՊԸ-ի միջև կնքված N 2102-08-22 պայմանագրի 8.1. կետի համաձայն՝ մատակարարվող բնական գազի ստորին այրման ջերմությունը հավասար է 7900 կկալ/խմ:

Սույն պայմանագրի 8.2 կետով նախատեսված է, եթե մատակարարվող բնական գազի միջին ամսական ստորին այրման ջերմությունը բարձր կամ ցածր է

պայմանագրով սահմանված ստորին այրման ջերմությունից, ապա կատարվում է պայմանագրային գնի վերահաշվարկ՝ հետևյալ բանաձևով.

$$P_x = P_{\pi} * Q_{\text{факт}} / 7900$$

որտեղ

P_x – բնական գազի փաստացի գինն է,

P_{π} – բնական գազի պայմանագրային գինն է,

$Q_{\text{факт}}$ – միջին ամսական նվազագույն ջերմատվություն է:

Ըստ ԳՈՍՏ 5542-87 2.2. կետի ջերմատվությունը որոշվում է ամիսը մեկ անգամից ոչ պակաս, իսկ հայ-ռուսական պայմանագրի 4.3. կետի՝ շաբաթական մեկ անգամ:

ՌԴ-ից ներկրվող բնական գազի ստորին այրման ջերմության արժեքը չափվում է «Կոդր» գազաչափիչ կայանի HGM-303 հոսքային, ինչպես նաև «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ լաբորատորիայի «Хроматек-Кристалл 5000-1» քրոմատոգրաֆների միջոցով «Ձորաղբյուրի» գազաչափիչ կայանից բերված բնական գազի փորձանմուշից:

ԻԻՀ-ից ներկրվող բնական գազի ստորին այրման ջերմության արժեքը չափվում է մատակարարի «Նորդուգ» գազաչափիչ կայանի «MicroSAM» հոսքային քրոմատոգրաֆի, ինչպես նաև «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ լաբորատորիայի «Хроматек-Кристалл 5000-1» քրոմատոգրաֆների միջոցով՝ Արարատի գազաբաշխիչ կայանից բերված բնական գազի փորձանմուշից:

Բացի «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ լաբորատորիայից, ՀՀ ներկրվող ռուսական և իրականակ բնական գազերի ֆիզիկաքիմիական ցուցանիշների չափումները ՀՀ տարածքում իրականացվում են նաև գազի խոշոր սպառող «Հրազդանի ՋԷԿ» ԲԲԸ, «Երևան ՋԷԿ» ՓԲԸ և «Արարատցեմենտ» ԲԲԸ ընկերությունների լաբորատորիաներում: Վերոնշյալ կազմակերպությունների և «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ լաբորատորիաների կողմից արձանագրված ջերմատվության ցուցանիշները համընկնում են:

2009 թվականի ապրիլի 1-ից սկսած մատակարարվող բնական գազի ամսական սակագնի հաշվարկում հաշվի առնվել ջերմատվությունը: Սակայն ստորին այրման ջերմությամբ պայմանավորված՝ ՀՀ ՀԾԿՀ-ի կողմից բնական գազի պայմանագրային

գնի վերահաշվարկ կատարվել է միայն 10000 խմ և ավել սպառում ունեցող բաժանորդների համար:

2014 թվականի հուլիսի 1-ից գործող պայմանագրի 8.2.1. կետի համաձայն՝ մինչև 2016 թվականի դեկտեմբերի 31-ը բնական գազի գինը չի ենթարկվի փոփոխության կապված գազի ստորին ջերմության փաստացի արժեքից:

Բնական գազի ստորին այրման ջերմության վերահսկողությունը արդյունավետ դարձնելու, արդյունքների նկատմամբ վստահությունը մեծացնելու համար առաջարկում ենք՝ այդ աշխատանքներում ներգրավել սպառողների շահերը պաշտպանող հասարակական կազմակերպություններից և/կամ քաղաքացիական շարժումներից ներկայացուցիչներ:

1-ին աշխատանքային խմբի գործունեության արդյունքների վերաբերյալ հատուկ կարծիք չի ներկայացվել:

Խումբ 2.-ի գործունեության արդյունքները

Երկրորդ աշխատանքային խմբի գործունեությունն ուղղված է եղել «Հայաստանի Հանրապետության գազամատակարարման համակարգի գործունեությունն ուսումնասիրող Ազգային ժողովի ժամանակավոր հանձնաժողով ստեղծելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության Ազգային Ժողովի որոշման 2-րդ կետով նախատեսված 2-րդ և 3-րդ խնդրների լուծմանը: Այդ խնդրները վերաբերում են 2011-2013 թվականների ընթացքում գազի դիմաց կուտակված պարտքի ձևավորման օրինականության, չափի հիմնավորվածության և «ՀայՌուսգազարդ» փակ բաժնետիրական ընկերության կանոնադրական կապիտալում Հայաստանի Հանրապետության ունեցած բաժնեմասի գնահատման գործընթացի ուսումնասիրությանը:

Նշված խնդիրների ուսումնասիրման նպատակով մշակվել է չորս տասնյակից ավել հարցեր, որոնք, համապատասխան տեղեկատվություն ստանալու նպատակով, ուղղվել են ՀՀ ֆինանսների, ՀՀ էներգետիկայի և բնական պաշարների նախարարություններին և «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ին: Ի պատասխան այդ հարցադրումների, վերը նշված կառույցներից ստացվել են ավելի քան 600 էջ մեկնաբանություններ, նորմատիվ իրավական ակտեր և գործող պայմանագրեր: Ներկայացված փաստաթղթերի ուսումնասիրմանը ներգրավվել են նաև ժամանակավոր հանձնաժողովի փորձագետները:

Դրա հետ մեկտեղ աշխատանքային խումբը արձանագրում է, որ սույն ուսումնասիրության շրջանակներում գազամատակարարման համակարգի արդյունավետության բարձրացման որոշ հիմնախնդիրների վերաբերյալ աշխատանքային խումբն ունի պետական մարմինների դիրքորոշումներից տարբերվող հայեցակարգային մոտեցումներ: Ստորև ներկայացվում են աշխատանքային խմբի մոտեցումները:

Խնդիրները լուծման, համապատասխան եզրակացությունների և առաջարկությունների մշակման նպատակով խումբն անցկացրել է ուսումնասիրություններ և փորձագիտական հետազոտություններ հետևյալ իրար հետ փոխկապակցված հարցերի շրջանակում.

1. «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կուտակած առևտրային պարտքի ձևավորման օրինականությունը,

2. «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կուտակած առևտրային պարտքը Հայաստանի Հանրապետության «պետական պարտք» ճանաչելու իրավական հիմնավորվածությունը և նրա մարման օրինականությունը,
3. «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կապիտալում Հայաստանի 20 տոկոս քաժնետոմսերի գնահատման և օտարման օրինականությունը:

1. «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կուտակած առևտրային պարտքի ձևավորման օրինականությունը

«Գազպրոմ Էքսպորտ» ՍՊԸ-ի (Ռուսաստանի Դաշնություն) /«Վաճառող»-ի/ և «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի (Հայաստանի Հանրապետություն) /«Գնորդ»-ի/ 12.09.2008 թվականին N 2102-08-22 պայմանագրի հիման վրա կարգավորվում է բնական գազի մատակարարումը Հայաստանի Հանրապետություն: Սույն պայմանագրի 8.1. կետով սահմանված է (եջ 8)`

Աղյուսակ 2.

Բնական գազի մատակարարման ժամանակաշրջանը	Բնական գազի գինը՝ 1000 իւ.մ.-ի համար ԱՄՆ դոլարով
01.01.2009թ.-31.03.2009թ.	110.0
01.04.2009թ.-31.03.2010թ.	154.0
01.04.2010 թվականից	200.0
2011 թվականից սկսած կոնկրետ ժամկետը լրացուցիչ կհամաձայնեցվի	2011 թվականից սկսած բնական գազի մատակարարման համար կողմերը պետք է համաձայնության գան մինչև 01.01.2011 թվականը: Եթե կողմերը համաձայնության չեն հասնի 2011 թվականից սկսած բնական գազի գնի մակարդակի և ինդեքսավորման պայմանների շուրջ, ապա Վաճառողը ազատվում է 2011 թվականից սկսած բնական գազի մատակարարման պարտավորությունից:

Աղյուսակ 2.-ից պարզ է դառնում, որ 2011 թվականի հունվարի 1-ից սկսած բնական գազի մատակարարման համար Վաճառողը իրավասու է եղել առաջարկել գների փոփոխություն: Գների փոփոխությունը չհամաձայնեցնելու դեպքում Վաճառողը միակողմանի կարող էր դադարեցնել բնական գազի մատակարարումը: 2010 թվականին կնքված լրացուցիչ համաձայնագրի համապատասխան՝ 01.04.2010թ.-31.03.2011թ. ժամանակաշրջանի համար բնական գազի գին է սահմանվել 180 ԱՄՆ դոլար 1000 խ.մ.-ի համար:

Բացի այդ, ի լրումն 12.09.2008 թվականին N 2102-08-22 պայմանագրի 8.1. կետի՝ 2011-2013 թվականների ընթացքում կողմերի միջև լրացուցիչ կնքվել է ևս 3 համաձայնագրերը. ստորև բերված են՝

Աղյուսակ 3.

Լրացուցիչ համաձայնագրի համարը	Կնքման ամսաթիվը	Բնական գազի մատակարարման ժամանակաշրջանը	Բնական գազի գինը՝ 1000 խ.մ.-ի համար ԱՄՆ դոլարով
6	04.06.2011թ.	01.06.2011թ.-31.03.2012թ.	210
15	28.06.2012թ.	01.04.2012թ.-01.04.2013թ.	240
23	29.03.2013թ.	01.04.2013թ.-31.03.2014թ.	270

Համաձայն Աղյուսակ 3.-ի՝ բնական գազի գինը սահմանի վրա սկսել է բարձրանալ 2011 թվականի հունիսի 1-ից՝ դառնալով 210 ԱՄՆ դոլար 1000 խ.մ.-ի համար, մյուս բարձրացումը եղել է 2012 թվականի ապրիլի 1-ից՝ 240 ԱՄՆ դոլար 1000 խ.մ.-ի համար, իսկ վերջին բարձրացումը՝ 2013 թվականի ապրիլի 1-ից՝ 270 ԱՄՆ դոլար 1000 խ.մ.-ի համար: Սակայն 2011-2013 թվականների ընթացքում «Հայֆուսգազարդ» ՓԲԸ-ն մատակարարվող բնական գազի համար վճարել է 180 ԱՄՆ դոլար 1000 խ.մ.-ի համար: Այսինքն՝ 2011 թվականի հունիսի 1-ից սկսած բնական գազի սահմանի վրա գնման գնի և սակագնում հաշվարկված (հաստատված) ձեռքբերման գնի տարբերության հաշվին «Հայֆուսգազարդ» ՓԲԸ-ի մոտ ձևավորվել (կուտակվել) է առևտրային պարտք «Գազպրոմ Էքսպորտ» ՍՊԸ-ի նկատմամբ: ՀՀ ԱԺ-ի գազամատակարարման համակարգի գործունեությունն ուսումնասիրող

ժամանակավոր հանձնաժողովի 02.04.2014թ. N ԳԺ-Ե-6 գրության 43-րդ հարցադրման ի պատասխան՝ նշված է, որ 01.01.2014թ. դրությամբ «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի վճարման ենթակա կրեդիտորական պարտքը ներկրված բնական գազի դիմաց «Գազպրոմ Էքսպորտ» ՍՊԸ-ին հետաձգված վճարումների մասով կազմում էր 305.4 մլն ԱՄՆ դոլար՝ այդ թվում 23.8 մլն ԱՄՆ դոլար հետաձգված վճարումների վրա հաշվարկված տոկոսները:

Այսպիսով՝ մեր տրամադրության տակ եղած փաստաթղթերի հիման վրա կարող ենք եզրահանգել, որ «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կուտակված առևտրային պարտքի ձևավորումը օրինական է և տնտեսապես հիմնավոր, ունի պայմանագրային հիմք:

2. «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կուտակված առևտրային պարտքը ՀՀ կառավարության կողմից որպես պետական պարտքի ճանաչման և մարման օրինականությունը

Հայաստանի Հանրապետության վարչապետը 14.05.2013թ. N 01/23.16/6490-13 գրությամբ (ուղղված ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի նախագահ պրն. Ռ.Նազարյանին, իսկ գրության պատճեն՝ «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի վարչության նախագահ պրն. Վ. Հարությունյանին) հայտնում է, որ ՀՀ կառավարությունը առաջարկում է Հայաստանի Հանրապետությունում սպառողներին վաճառվող բնական գազի սակագների ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի կողմից վերանայման ժամանակ հանրապետություն ներկրվող բնական գազի՝ պայմանագրով նախատեսված 270 ԱՄՆ դոլար/հազար խ.մ. ձեռքբերման գնի փոխարեն հաշվարկներում հիմք ընդունել 30 %-ով ցածր գնով, այսինքն՝ 189 ԱՄՆ դոլար խ.մ.-ի համար: Վարչապետը տեղեկացրել է նաև, որ նշված տարբերությունը կփոխհատուցվի ՀՀ կառավարության կողմից, որի մեխանիզմները քննարկվում են ՌԴ կառավարության և «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի հետ: ԳԺՀ-ի տրամադրության տակ է նաև համաձայնագիրը կնքված ՀՀ կառավարության և «Գազպրոմ» ԲԲԸ-ի միջև «ՀՀ կառավարության կողմից «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ին տրամադրվող փոխհատուցման մասին» (այսուհետ՝ Փոխհատուցման համաձայնագիր), ըստ որի՝ գազամատակարարման համակարգում երկարաժամկետ

և փոխշահավետ համագործակցության նպատակով կողմերը համաձայնության են եկել հետևյալում՝

- հայկական կողմը ապահովում է «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի բաժնետոմսերի առուվաճառքի պայմանագրի շրջանակներում «Գազպրոմ» ՓԲԸ-ից ստացված միջոցների հաշվին «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կողմից սահմանի վրա ձեռքբերված բնական գազի փաստացի գնի փոխհատուցումը՝ 2012 հունվարի 1-ից մինչև 2013 թվականը ընկած ժամանակահատվածում մատակարարվող բնական գազի համար:

Ըստ էության՝ սույն համաձայնագրի շրջանակներում պայմանավորվածություն է ձեռք բերվել ՀՀ կառավարության կողմից՝ ի դեմս ՀՀ էներգետիկային և բնական պաշարների նախարարության առ այն, որ «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի 20 տոկոս բաժնետոմսերը «Գազպրոմ» ԲԲԸ-ին վաճառելու դեպքում վաճառքից ստացված գումարների հաշվին կփոխհատուցվի «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կուտակած առևտրային պարտքը «Գազպրոմ Էքսպորտ» ՍՊԸ-ի նկատմամբ, ընդ որում պարտքի այն մասը, որը ձևավորվել էր 2012 թվականի հունվարի 1-ից հետո ընկած ժամանակահատվածում մատակարարվող բնական գազի համար: Այսինքն՝ 01.06.2011թ.-31.12.2011թ. ժամանակահատվածի ընթացքում «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կուտակած առևտրային պարտքի համար ՀՀ կառավարությունը փոխհատուցում տրամադրելու պարտավորություն չի ստանձնել:

Փոխհատուցման Համաձայնագիրը ՀՀ կառավարությունը կնքել է ՀՀ Սահմանադրությամբ իրեն վերապահված իրավասությունների շրջանակներում:

Փոխհատուցման համաձայնագիրը կնքվել է անորոշ ժամկետով և ուժի մեջ պետք է մտնե՝ «ՌԴ կառավարության և ՀՀ կառավարության միջև «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի բաժնետոմսերի առուվաճառքի և հետագա գործունեության վերաբերյալ» համաձայնագրի ուժի մեջ մտելիս, իսկ վերջինս կնքվել է 2013 թվականի դեկտեմբերի 2-ին:

Վերը բերվածից ելնելով անհրաժեշտություն է առաջացել պարզել.

1. Արդյո՞ք ՀՀ կառավարությունը իրավասու էր տրամադրել փոխհատուցում «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կուտակած առևտրային պարտքի համար կամ արդյո՞ք «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի առևտրային պարտքի փոխհատուցման պարտավորության ստանձնումը ՀՀ կառավարության կողմից օրինական էր:

2.Արդյո՞ք փոխհատուցված առևտրային պարտքը (01.01.2012 թվականից հետո կուտակված մասով) ՀՀ կառավարության կողմից ճանաչվել է որպես պետական պարտք և որքանո՞վ է նրա մարումը եղել օրինական:

ԱԺ ժամանակավոր հանձնաժողովի կողմից ստացված փաստաթղթերի ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կողմից 2012 թվականի հունվարի 1-ից մինչև 2013 թվականի դեկտեմբերը ընկած ժամանակաշրջանում ռուսական «Գազպրոմ էքսպորտ» ՍՊԸ-ի նկատմամբ կրեդիտորական պարտքը ձևավորել է ՀՀ կառավարության հետ պայմանավորվածության հետևանքով: Եվ քանի որ վերջինս հանդիսանում է Ընկերության բաժնետերերից մեկը, որի գործողությունների արդյունքում Ընկերությունը ձևավորել է պարտքեր, ապա գործող օրենսդրությանը համապատասխան տվյալ բաժնետերը պարտավոր է ստանձնել այդ պարտքի փոխհատուցման պատասխանատվությունը:

Հետևաբար ՀՀ կառավարության կողմից «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի պարտքի փոխհատուցման պարտավորության ստանձնումը օրինական է և դրանով պայմանավորված Ընկերության պարտքի փոխհատուցումը նույնպես օրինական է:

Ինչ վերաբերվում է վերը նշված 2-րդ հարցին, ապա թեպետ «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի պարտքը որպես պետական պարտք որակելու հարցադրման հեղինակը ԱԺ ժամանակավոր հանձնաժողովն է, այդուհանդերձ հարկ է նշել, որ իրավական առումով նման հարցադրումը կոռեկտ չէ, քանի որ չկա որևէ փաստաթղային հիմք այն մասին, որ ՀՀ կառավարությունը այն դիտարկել է որպես պետական պարտք:

Ավելին, Պետական պարտքի մասին ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածը սահմանում է պետական պարտքը որպես այդ օրենքով սահմանված գործիքներով (պայմանագրերով կամ համաձայնագրերով) կառավարության կողմից ստացված փոխառությունները, վարկերը կամ պետական երաշխիքներով ստանձնած ֆինանսական պարտավորությունները: Եվ քանի որ խնդրո առարկա հարցադրման ենթատեքստում «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի պարտքի փոխհատուցումը չի ենթադրում ոչ փոխառության ստացում, ոչ վարկերի ներգրավում և ոչ էլ պետական երաշխիքով ստանձնած պարտավորություն, ապա այն չի կարող որակվել որպես պետական պարտք՝ վերջինիս ձևակերպմանը ներկայացվող օրենսդրական պահանջներով: Իր ֆինանսատնտեսական բովանդակությամբ այն բյուջետային ծախս է և

կառավարությունը այն իրականացրել է գործող օրենսդրության բոլոր պահանջների պահպանմամբ:

Այսպես, «Հայաստանի Հանրապետության 2013 թվականի պետական բյուջեի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի (N ՀՕ-192-Ն, ընդունված 23 դեկտեմբերի 2013թ.) համաձայն «Գազպրոմ» ԲԲԸ-ի կողմից «Հայթուսգազարդ» ՓԲԸ-ի արժեթղթերի ձեռք բերման նպատակով ՀՀ 2013 թվականի պետական բյուջե է փոխանցվել 155.2 մլն. ԱՄՆ դոլարին համարժեք 63,333.9 մլն. դրամ, իսկ ՀՀ սպառողներին գազամատակարարման համար «Հայթուսգազարդ» ՓԲԸ-ին՝ մատակարարված գազի արժեքի փոխհատուցման նպատակով ՀՀ 2013 թվականի պետական բյուջեից տրամադրվել է 154.2 մլն. ԱՄՆ դոլարին համարժեք 62,918.8 մլն. դրամ:

Նշված գումարներն ամբողջությամբ արտացոլվել են նաև ՀՀ 2013 թվականի պետական բյուջեի կատարման հաշվետվության մեջ: Մասնավորապես, հաշվետվության «ՀՀ 2013 թվականի պետական բյուջեի ծախսերը» բաժնում ամրագրված է՝ «Հաշվետու տարում նավթամթերք և բնական գազ դասի ծախսերը կատարվել են 99.3%-ով՝ կազմելով 62.9 մլրդ դրամ, որը հատկացվել է «Հայթուսգազարդ» ՓԲԸ-ին մատակարարված գազի արժեքի փոխհատուցման նպատակով»: Իսկ 62,918.8 մլն. դրամ գումարն արտացոլված է նույն հաշվետվության Հավելված 1-ի Աղյուսակ N1.01.01-11.01.01-ում:

Հարկ է նշել նաև, որ «Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2007 թվականի փետրվարի 22-ի ՀՕ-123-Ն օրենքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրի մյուս կողմից հանդես եկող սուբյեկտներ կարող են լինել միջազգային իրավունքի սուբյեկտները՝ օտարերկրյա պետությունները, միջազգային կազմակերպությունները, միջազգային իրավունքի այլ սուբյեկտները, ինչպես նաև սույն հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված կազմավորումները: Այստեղից հետևում է, որ Փոխհատուցման համաձայնագիրը, կնքված Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և «Գազպրոմ» ԲԲԸ-ի միջև, միջազգային պայմանագիր չէ, հետևաբար՝ այն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 81-րդ հոդվածի «գ» կետով նախատեսված և Ազգային ժողովի պարտադիր վավերացմանը ենթակա իրավական ակտ չէ:

Այսպիսով՝ ՀՀ Ազգային ժողովի ժամանակավոր հանձնաժողովի տրամադրության տակ եղած փաստաթղթերով հիմնավորված փաստերի հիման վրա կարելի է եզրակացնել՝

1. «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի 2012-2013թթ. պարտքի փոխհատուցման պարտավորության ստանձնումը ՀՀ կառավարության կողմից համապատասխանում է ՀՀ օրենսդրության պահանջներին և օրինական է:

2. ՀՀ կառավարության և «Գազպրոմ» ԲԲԸ-ի միջև կնքած փոխհատուցման Համաձայնագիրը կնքվել է ՀՀ կառավարության իրավասության շրջանակներում և օրինական է:

3. «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի առևտրային պարտքի որակումը որպես պետական պարտք հակասում է «Պետական պարտքի մասին » ՀՀ օրենքի պահանջներին, իր ֆինանսատնտեսական բովանդակությամբ այն ՀՀ կառավարության կողմից որակվել է որպես բյուջետային ծախս, օրենքով սահմանված կարգով արտացոլվել է բյուջեում և իրականացվել է բյուջետային օրենսդրության պահանջներին համապատասխան:

4. «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կանոնադրական կապիտալում ՀՀ կառավարության 20% բաժնեմասի օտարումը իրականացվել է «ՌԴ կառավարության և ՀՀ կառավարության միջև «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի բաժնետոմսերի առուվաճառքի և հետագա գործունեության վերաբերյալ» 2013 թվականի դեկտեմբերի 2-ին կնքված և ԱԺ-ի կողմից վավերացված համաձայնագրի հիման վրա և օրինական է:

3. «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի 20 տոկոս բաժնետոմսերի գնահատման և օտարման օրինականությունը

2013 թվականի դեկտեմբերի 2-ին Երևանում ստորագրված՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ռուսաստանի Դաշնության կառավարության միջև ««ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի բաժնետոմսերի առուվաճառքի և հետագա գործունեության պայմանների մասին» միջպետական համաձայնագրի շրջանակներում ՀՀ էներգետիկայի և բնական պաշարների նախարարությունը «Գազպրոմ» ԲԲԸ-ին է հանձնել «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի 12.6 մլն. հատ քանակությամբ սովորական անվանական բաժնետոմսերի փաթեթը, որը ընդհանուր

արժեքը կազմել է «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի վճարված կանոնադրական կապիտալի 20.0007 տոկոսը՝ 63.3339 մլրդ. ՀՀ դրամ (կամ **155.2 մլն. ԱՄՆ դոլար**): Այսինքն՝ վաճառքի համար հիմք է ընդունվել «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կանոնադրական կապիտալի մեծությունը, որն այդ ժամանակ, հաշվապահական հաշվեկշռի համաձայն, կազմել է 316.6695 մլրդ. ՀՀ դրամ: Սույն համաձայնագիրը ՀՀ Սահմանադրության 81-րդ հոդվածի առաջին մասի 2-րդ կետով վավարեցվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2013 թվականի դեկտեմբերի 23-ին:

Վերը նշված Համաձայնագրի շրջանակներում «Գազպրոմ Էքսպորտ» ՍՊԸ-ն կրեդիտ-նոթերով զիջել է 2013 թվականի ապրիլ-դեկտեմբեր ամիսների գազի գնի փոփոխության հետ կապված **109.4 մլն. ԱՄՆ դոլար** պարտքը:

Ըստ էության՝ «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի 20 տոկոս բաժնետոմսերի առուվաճառքի գործարքի արդյունքը կազմել է **264.6 մլն. ԱՄՆ դոլար** ($155.2 + 109.4$):

Միննույն ժամանակ, 2013 թվականի դեկտեմբերի 2-ին Երևանում ստորագրված՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ռուսաստանի Դաշնության կառավարության միջև «Հայաստանի Հանրապետություն բնական գազի առաքման ժամանակ գների ձևավորման կարգի վերաբերյալ» միջպետական համաձայնագրի շրջանակներում մինչև 2016 թվականի դեկտեմբերի 31-ը ընկած ժամանակաշրջանի համար Հայաստանի Հանրապետության համար բնական գազի գին է սահմանվել 189 ԱՄՆ դոլար 1000 խ.մ.-ի համար:

«Պետական գույքի մասնավորեցման (սեփականաշնորհման) մասին» Հայաստանի Հանրապետության 1997 թվականի դեկտեմբերի 17-ի ՀՕ-188 օրենքի (այսուհետ՝ Օրենք) 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ մասնավորեցման ընթացիկ փուլի նպատակները, նախապատվությունը և սահմանափակումները սահմանվում են Հայաստանի Հանրապետության պետական գույքի մասնավորեցման ծրագրերով: «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի 20 տոկոս բաժնետոմսերի մասնավորեցման հարցն ընդգրկված չի եղել ՀՀ պետական գույքի մասնավորեցման ծրագրում:

Բացի այդ, «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի 20 տոկոս բաժնետոմսերի օտարումից առաջ ՀՀ կառավարությունը կարող էր օգտվել Օրենքի 24-րդ հոդվածի 2-րդ մասով տրված հնարավորություններից, մասնավորապես՝ ընկերության ֆինանսատնտեսական գործունեության աուդիտի իրականացում, ընկերության պարտքերի վերակառուցման հնարավորության ուսումնասիրություն, ընկերության գործունեության

ծրագրի մշակում, ընկերության ակտիվների և պարտավորությունների գնահատում, բաժնետոմսերի արժեքի գնահատում և այլն:

Անշուշտ, վերը բերված գործողությունների կատարումը հնարավորություն կտար պարզել բաժնետոմսերի իրական արժեքը: Սակայն այս պարագայում առկա էր վտանգ, որ բաժնետոմսերի իրական արժեքը նրա կանոնադրական կապիտալի 20 տոկոսից քիչ կարող էր կազմել: Այդ իսկ պատճառով ՀՀ կառավարությունը նախընտրել է կանոնադրական կապիտալի միջոցով բաժնետոմսերի արժեքի գնահատման տարբերակը, ինչը նույնպես օրինական է (գազամատակարարման համակարգի գործունեությունն ուսումնասիրող Ազգային ժողովի ժամանակավոր հանձնաժողովի 02.04.2014թ. N ԳԺ-Ե-6 գրության 44-րդ հարցադրման ի պատասխան՝ նշված է, «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կողմից 20 տոկոս բաժնեմասի արժեքի հատուկ գնահատում չի արվել):

Այսպիսով՝ Ազգային ժողովի ժամանակավոր հանձնաժողովի տրամադրության տակ եղած փաստաթղթերի հիման վրա կարող ենք եզրահանգել, որ «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի 20 տոկոս բաժնետոմսերի հատուկ գնահատում չի արվել, բաժնետոմսերի արժեքը որոշվել է կանոնադրական կապիտալում բաժնեմասի գնահատման մեթոդով, իսկ բաժնետոմսերի օտարումն իրականացվել է միջպետական համաձայնագրի հիման վրա:

2-րդ աշխատանքային խմբի գործունեության արդյունքների վերաբերյալ հատուկ կարծիք չի ներկայացվել:

Խումբ 3.-ի գործունեության արդյունքները

Երրորդ աշխատանքային խմբի գործունեությունն ուղղված է եղել «Հայաստանի Հանրապետության գազամատակարարման համակարգի գործունեությունն ուսումնասիրող Ազգային ժողովի ժամանակավոր հանձնաժողով ստեղծելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության Ազգային Ժողովի որոշման 2-րդ կետով նախատեսված 4-րդ, 5-րդ, 6-րդ և 8 խնդիրների լուծմանը: Ընդհանուր առմամբ այդ խնդիրները վերաբերում են Հայաստանի Հանրապետության գազամատակարարման և գազատրանսպորտային համակարգի զարգացման այլընտրանքային ուղիների ստեղծման հնարավորություններին: Այդ իմաստով աշխատանքային խմբի կողմից կարևորվում է Ռուսաստանի Դաշնության և այլ երկրների արդյունահանողներից բնական գազի այլընտրանքային ներկրման (Ռուսաստանի տարածքով և գազատրանսպորտային համակարգի միջոցով) հնարավորությունների բացահայտումը: Առանձնահատուկ կարևորություն է տրված Իրանի Իսլամական Հանրապետությունից (նաև՝ վերջինիս տարածքով այլ երկրներից) գազի ներկրման և Հայաստանի տարածքով տարանցման հնարավորությունների կանխատեսումներին: Առանձին խնդիր է դիտարկվում Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ Հայաստանի Հանրապետության համար Վրաստանի սահմանում բնական գազի գնի ձևավորման գործոնների հիմնավորվածությունը:

Նշված խնդիրների ուսումնասիրման նպատակով մշակվել է մեկ տասնյակից ավել հարցեր, որոնք, համապատասխան տեղեկատվություն ստանալու նպատակով, ուղղվել են ՀՀ էներգետիկայի և բնական պաշարների նախարարությանն և «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ին: Ի պատասխան այդ հարցադրումների, վերը նշված կառույցներից ստացվել են ավելի քան 100 էջ մեկնաբանություններ, նորմատիվ իրավական ակտեր և գործող պայմանագրեր: Ներկայացված փաստաթղթերի ուսումնասիրմանը ներգրավվել են նաև ժամանակավոր հանձնաժողովի փորձագետները:

Դրա հետ մեկտեղ աշխատանքային խումբը արձանագրում է, որ սույն ուսումնասիրության շրջանակներում գազամատակարարման համակարգի արդյունավետության բարձրացման որոշ հիմնախնդիրների վերաբերյալ աշխատանքային խումբն ունի պետական մարմինների դիրքորոշումներից

տարբերվող հայեցակարգային մոտեցումներ: Ստորև ներկայացվում են աշխատանքային խմբի մոտեցումները:

Խնդիրների լուծման, համապատասխան եզրակացությունների և առաջարկությունների մշակման նպատակով խումբն անցկացրել է ուսումնասիրություններ և փորձագիտական հետազոտություններ հետևյալ հարցերի շրջանակում.

- ա) բնական գազի ներկրման ռուսական այլընտրանքային աղբյուրները՝ գազի այլ արդյունահանողներ և արտահանողներ,
- բ) Ռուսաստանից բնական գազի ներկրման այլընտրանքային ուղիները,
- գ) Գազպրոմի խողովակաշարային համակարգով Կենտրոնական Ասիայի երկրներից բնական գազի ներկրման հնարավորությունները,
- դ) Գազպրոմի կողմից Արևելյան Եվրոպայի երկրներ մատակարարվող գազի պայմանները և գները,
- ե) Մաքսային միության շրջանակներում գազի շուկայի ազատականացման հեռանկարները, դրանց հավանական ազդեցությունը Հայաստանի գազի շուկայի զարգացումների վրա,
- զ) Իրանի տարածքով Մերձավոր Արևելքի երկրներից բնական գազի ներկրման հնարավորությունները,
- է) Իրանի տարածքով Կենտրոնական Ասիայի երկրներից բնական գազի ներկրման հնարավորությունները,
- ը) իրանական գազի կանխատեսումային գինը,
- թ) Հայաստանի տարածքով իրանական բնական գազի տարանցման հնարավորությունները,
- ժ) Գազի օրենքադրության գնի ձևավորման մեխանիզմը, ներառյալ դրա առանձին բաղադրիչները,
- ժա) մինչև Վրաստանի սահման գազի փոխադրման գնի հաշվարկման մեխանիզմը,
- ժբ) միջազգային շուկաներում բնական գազի գների առկա միտումները:

Վերը նշված հարցերի շրջանակում ուսումնասիրությունների և փորձագիտական հետազոտությունների արդյունքում արդեն պատրաստվել է վեց տեղեկանք.

1. Գազի բազային գնի ձևավորման վերաբերյալ,

2. Մաքսային միությունում գազի շուկայի ազատականացման հեռանկարները և Հայաստանի գազի շուկայի զարգացումների վրա դրանց հավանական ազդեցության գնահատումը,

3. Իրանի գազային սեկտորի զարգացման հեռանկարները (այլընտրանքային հնարավորություն Հայաստանի համար),

4. Միջազգային շուկաներում բնական գազի գների առկա միտումները,

5. Բնական գազի ներկրման ռուսական այլընտրանքային աղբյուրները՝ գազի այլ արդյունահանողներ և արտահանողներ,

6. “Գազպրոմ”-ի խողովակաշարային համակարգով Կենտրոնական Ասիայի երկրներից բնական գազի ներկրման հնարավորությունները:

Առաջին տեղեկանքում, մասնավորապես գազի բազային գնի ձևավորման հիմնավորվածությունը ցույց տալու նպատակով, ուսումնասիրվել և վերլուծվել են դրա երեք բաղադրիչ մասերը՝ գազի գինը Ռուսաստանի Դաշնության Օրենսդրող մարզում, մինչև Վրաստանի սահման “Գազպրոմ” ԲԲԸ-ի գազատրանսպորտային համակարգով Հայաստան մատակարարվող բնական գազի տեղափոխման ծախսերը և Վրաստանի տարածքով Հայաստան մատակարարվող բնական գազի տարանցման ծախսերը: Ուսումնասիրվել են նաև Օրենսդրող մարզի բնակչության կողմից սպառվող գազի գնային պայմանները:

Երկրորդ տեղեկանքում, մասնավորապես Մաքսային միությունում գազի շուկայի ազատականացման հեռանկարների առումով, բացահայտվել են Մաքսային միության և գազի գնի փոխկապվածությունը, Եվրասիական տնտեսական միության և գազի գնի փոխկախվածությունը, ինչպես նաև կատարվել է կանխատեսում՝ ռուսական գազի գնի բարձրացման վերաբերյալ:

Երրորդ տեղեկանքում նախ վերլուծվել են Իրանի կողմի բնական գազի արդյունահանման ներկայիս ծավալները, դրանց դինամիկան և աճի հեռանկարները, ինչպես նաև արտահանման միտումները: Ներկայացվել են համաշխարհային գազի շուկայում Իրանի դերի մեծացման հնարավորությունները պատժամիջոցների վերացման համատեքստում: Բացահայտվել է բնական գազի արտահանման Իրանի ներուժը ինչպես ԵՄ, այնպես էլ Արևելյան և Հարավ- Արևելյան Ասիայի (Պակիստան, Հնդկաստան, Չինաստան, նույնիսկ Ճապոնիա) շուկաներում: Ներկայումս Իրանն ունի գազի արտահանման խողովակաշարային կապ Հայաստանի, Ադրբեջանի և

Թուրքիայի հետ: Կառուցվում են նոր խողովակաշարեր մերձավորարևելյան հարևան երկրների հետ: Համաշխարհային շուկա իրանական գազի խողովակաշարային արտահանման ամենաիրատեսական ուղղությունը եվրոպականն է: Այդ համատեքստում քննարկվել են հարավային Կովկասով (Հայաստան-Վրաստան) Եվրոպա իրանական գազի արտահանման հնարավորությունները:

Չորրորդ տեղեկանքում քննարկվել և բացահայտվել են բնական գազի միջազգային շուկայի և դրա առանձին հատվածներում (հյուսիս-ամերիկյան, եվրոպական և ասիական) գնագոյացման առանձնահատկությունները: Մասնավորապես, բացահայտվել են նավթի գնից կախված բնական գազի մատակարարման երկարաժամկետ պայմանագրերի առանձնահատկությունները և ցույց են տրվել դրանց վրա սեղմված բնական գազի արտադրության և արտահանման աճող ծավալների ազդեցության հետևանքները: Հատուկ ուշադրություն է դարձվել միջազգային գների վրա ԱՄՆ-ի կողմից թերթաքարային գազի արտադրության և արտահանման ազդեցության հարցի քաննարկմանը: Ցույց է տրվել, որը միջնաժամկետ հատվածում մեծանալու է Ճապոնիայի դերը գազի համաշխարհային շուկայի և գների ձևավորման վրա: Այս առումով ներկայացվել են Ճապոնիայի նախաձեռնությամբ բնական գազի համաշխարհային բաշխման և գնագոյացման նոր համակարգի ձևավորման հեռանկարները, ինչպես նաև ցույց է տրվել, որ միջնաժամկետ հատվածում գազի համաշխարհային շուկայի և գնագոյացման մեխանիզմի վրա հեղափոխական ազդեցություն կունենան գազահիդրատներից գազի ստացման Տոկիոյի կողմից իրականացվող ծրագրերը: Հիմնավորվել է, որ բնական գազի համաշխարհային գները առաջիկա տարիներին էապես կնվազեն: Քննարկվել են “Գազպրոմ” ԲԲԸ-ի գործունեության հեռանկարները գազի համաշխարհային շուկայի և գնագոյացման նոր մեխանիզմների ձևավորման համատեքստում: Ցույց է տրվել, որ առաջիկա տարիներին “Գազպրոմ” ԲԲԸ-ի դերը գազի արտահանման համաշխարհային շուկաներում էապես նվազելու է:

Հինգերորդ տեղեկանքում քննարկվել է բնական գազի ներկրման ռուսական այլընտրանքային աղբյուրների հարցը: Ցույց է տրվել, որ գազի ռուսական այլ արդյունահանողներից և արտահանողներից մատակարարման հնարավորությունները Հայաստանի համար գործնականում բացակայում են:

Վեցերորդ տեղեկանքում քննարկվել են “Գազպրոմ” ԲԲԸ-ի խողովակաշարային համակարգով Կենտրոնական Ասիայի երկրներից Հայաստան բնական գազի ներկրման հնարավորությունները: Այս առումով ցույց է տրվել, որ գործնականում դա անլուծելի խնդիր է, իսկ դրա հեռանկարը տնտեսապես արդարացված չի կարող լինել: Միաժամանակ, կատարվել է հաստատում, որ Հայաստանը հնարավորություն ունի Թուրքմենստանից Իրանի տարածով բնական գազ ներմուծել: Իսկ լրացուցիչ գազմուղներ կառուցելու դեպքում Հայաստանը հնարավորություն ունի իր տարածքով ապահովել տարեկան 70 մլրդ. խ.մ. իրանական և թուրքմենական գազի փոխադրում: Ենթադրվում է, որ մասնակցելով “Նաբուկո” նախագծին, որպես տարանցիկ երկիր, կարելի է ստանալ անվճար գազ և, բացի այդ, որոշակի ծավալի գազ կարելի է գնել արտոնյալ գնով՝ 5% + 5% բանաձևով (փոխադրվող գազի 5%-ը Հայաստանը կարող է ստանալ անվճար, իսկ 5% - ը՝ արտոնյալ գնով):

Այսպիսով՝ 3-րդ աշխատանքային խմբի ուսումնասիրության արդյունքները կարող են հիմք ծառայել գազամատակարարման ոլորտում նոր, այլընտրանքային տարածաշրջանային տնտեսական քաղաքականության կամ հայեցակարգի մշակման աշխատանքների համար:

3-րդ աշխատանքային խմբի գործունեության արդյունքների վերաբերյալ հատուկ կարծիք չի ներկայացվել:

Խումբ 4.-ի գործունեության արդյունքները

Չորրորդ աշխատանքային խմբի գործունեությունն ուղղված է եղել «Հայաստանի Հանրապետության գազամատակարարման համակարգի գործունեությունն ուսումնասիրող Ազգային ժողովի ժամանակավոր հանձնաժողով ստեղծելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության Ազգային Ժողովի որոշման 2-րդ կետով նախատեսված 7-րդ և 8-րդ խնդրների լուծմանը: Այդ խնդրները վերաբերում են «ՀայԲուսգազարդ» փակ բաժնետիրական ընկերության կողմից սպառողներին վաճառվող բնական գազի սակագների հաշվարկման ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգի համապատասխանությունը միջազգային պրակտիկայի, համապատասխանությունը ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգի և ազդեցությունը էլեկտրաէներգիայի սակագնի վրա ուսումնասիրություններին:

Նշված խնդիրների ուսումնասիրման նպատակով մշակվել է մեկ հարյուրից ավել հարցեր, որոնք, համապատասխան տեղեկատվություն ստանալու նպատակով, ուղղվել են ՀՀ էկոնոմիկայի, ՀՀ էներգետիկայի և բնական պաշարների նախարարություններին, ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովին և «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ին: Ի պատասխան այդ հարցադրումների, վերը նշված կառույցներից ստացվել են ավելի քան 4500 էջ մեկնաբանություններ, նորմատիվ իրավական ակտեր և գործող պայմանագրեր: Ստացված փաստաթղթերը ուսումնասիրելու, հարցադրումներ պատրաստելու և քննարկումների իրականացնելու նպատակով 4-րդ աշխատանքային խումբը շուրջ 60 նիստ է գումարել, որոնց մասնակցել են նաև ժամանակավոր հանձնաժողովի փորձագետները:

Դրա հետ մեկտեղ աշխատանքային խումբը արձանագրում է, որ սույն ուսումնասիրության շրջանակներում գազամատակարարման համակարգի արդյունավետության բարձրացման որոշ հիմնախնդիրների վերաբերյալ աշխատանքային խումբն ունի պետական մարմինների դիրքորոշումներից տարբերվող հայեցակարգային մոտեցումներ: Ստորև ներկայացվում են աշխատանքային խմբի մոտեցումները:

Խնդիրները լուծման, համապատասխան եզրակացությունների և առաջարկությունների մշակման նպատակով խումբն անցկացրել է ուսումնասիրություններ և փորձագիտական հետազոտություններ, որոնց շրջանակներում ներկայավել են

ոլորտի կարգավորման իրավական հիմքերը և դրանց հապատասխան կազմակերպվող գործընթացները, հաշվարկները, դրանք են՝

1. ՀՀ գազամատակարարման համակարգում ներդրումների ուղղությունները և արդյունավետությունը,
2. ՀՀ գազամատակարարման համակարգում բնական գազի տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների հաշվարկման մեթոդաբանությունը, դինամիկան և իջեցման ուղիները,
3. Բնական գազի սակագնի կազմն ու կառուցվածքը և ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգին համապատասխանությունը:

1. ՀՀ գազամատակարարման համակարգում ներդրումների ուղղությունները և արդյունավետությունը

Հայաստանի գազամատակարարման համակարգում ներդրումային գործընթացը կարգավորվում է ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի 2010 թվականի հուլիսի 14-ի «Էներգետիկայի բնագավառում ներդրումային ծրագրերի համաձայնեցման կարգ հաստատելու մասին» N 365 որոշմամբ, համաձայն որի՝ սույն կարգով սահմանվում է Հայաստանի Հանրապետության հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի հետ այն ներդրումային ծրագրերի համաձայնեցման ընթացակարգը, որոնց շրջանակներում իրականացված ներդրումները հետագայում լրիվ կամ մասնակիորեն պետք է ներառվեն լիցենզավորված անձի սակագնում (ծառայությունների մատուցման վճարում):

Սույն կարգի իմաստով ներդրումներ են համարվում լիցենզավորված գործունեության իրականացման համար անհրաժեշտ օգտակար և օգտագործվող ակտիվների ավելացմանը կամ փոխարինմանն ուղղված ներդրումները:

Լիցենզավորված անձի կողմից ՀՀ ՀՕԿՀ ներկայացվող ներդրումային ծրագիրը պետք է նպատակաուղղված լինի հետևյալ հիմնախնդիրներից որևէ մեկի կամ մի քանիսի լուծմանը.

- 1) արտադրական հզորությունների ավելացում,

2) ծառայությունների մատուցման կամ սպասարկման որակի ցուցանիշների բարելավում,

3) տեխնոլոգիական ու առևտրային կորուստների կամ սեփական կարիքների ծախսերի իջեցում,

4) մաշված և դուրսգրման ենթակա ակտիվների նորով փոխարինում,

5) անվտանգության և հուսալիության մակարդակի բարձրացում,

6) շրջակա միջավայրի պահպանությանն ուղղված միջոցառումների իրականացում,

7) էներգախնայողության միջոցառումների իրականացում,

8) ժամանակակից արդյունավետ տեխնոլոգիաների ներդրում, տեղական պաշարների արդյունավետ օգտագործում,

9) հանձնաժողովի և իրավասու այլ մարմինների նորմատիվ իրավական ակտերի պահանջների կատարում,

10) լիցենզավորված գործունեության արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված այլ անհրաժեշտ միջոցառումների իրականացում:

Լիցենզավորված անձի կողմից հանձնաժողովի համաձայնեցմանը ներկայացվող ներդրումային ծրագրերը պետք է ներառեն.

1) ներդրումային ծրագրի նպատակը և հիմնական ուղղությունները,

2) հիմնական ուղղություններից յուրաքանչյուրով ներդրումներ կատարելու անհրաժեշտության հիմնավորումները,

3) հիմնական ուղղություններից յուրաքանչյուրով ներդրումների ծավալի, իրականացման ժամանակացույցի և սպասվող արդյունքների գնահատականը,

4) ծրագրի ֆինանսավորման աղբյուրները և պայմանները:

Սույն հետազոտության նպատակն է ստուգել արդյո՞ք գազամատակարարման համակարգում կատարվող ներդրումները իրականացվել են գործող նորմատիվային ակտերին համապատասխան, և ի՞նչ քայլեր են ձեռնարկվել ներդրումային ծրագրերի ամբողջական կատարման ու ստացված արդյունքների գնահատման ուղղությամբ:

2009-2012 թվականների համար «Հայռուզագարդ» ՓԲԸ-ն (ներկայումս՝ «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ն) ՀՀ ՀԾԿՀ է ներկայացրել ներդրումային ծրագրեր, որոնք կազմված են «Էներգետիկայի մասին» ՀՀ օրենքի 28 հոդվածի՝ 1 կետի՝ բ), ը)

ենթակետների և «Հայրուսգագարդ» ՓԲԸ-ի թիվ 0109 լիցենզիայի 5.13 կետի և թիվ 0111 լիցենզիայի 5.12 կետի պայմանների համաձայն:

«Հայրուսգագարդ» ՓԲԸ-ի (ներկայումս՝ «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի) ներդրումային ծրագրերը կազմված են «Տրանսգազ» ՍՊԸ-ի ու գազամատակարարման և գազաֆիկացման մասնաճյուղերի կողմից ստացված գազամատակարարման համակարգի պահպանմանը, համակարգի հուսալիության բարձրացմանը և անվտանգ շահագործմանը ուղղված լոկալ ծրագրերի հիման վրա, որոնցում ներառված են ներդրումներ պահանջող օբյեկտների և աշխատանքների անվանացանկը՝ իրենց ծավալագումարային ցուցանիշներով ըստ տարիների և սպասվող արդյունքների:

Ներդրումային ծրագրերում ներկայացված է ներդրումային ծրագրի նպատակը և հիմնական ուղղությունները, ինչպես նաև հիմնական ուղղություններից յուրաքանչյուրով ներդրումներ կատարելու անհրաժեշտության հիմնավորումները:

Համաձայն ծրագրի՝ ներդրումները դասակարգվում են ըստ հետևյալ երեք կարևոր ուղղվածությունների (հոդվածների)՝

1. Ներդրումներ, որոնք ուղղված են համակարգի պահպանմանը,
2. Ներդրումներ, որոնք ուղղված են համակարգի բարելավմանը և արդիականացմանը,
3. Ներդրումներ, որոնք ուղղված են համակարգի զարգացմանը և ընդլայնմանը:

Համաձայն ՀՀ ՀԾԿՀ-ի N 365-Ն որոշման՝ գազամատակարարման համակարգի կայուն զարգացման և արդիականացման համար, վերը բերված ուղղություններից բացի, նպատակահարմար և առավել արդյունավետ կլինեն ներդրումներ նախատեսել տեխնոլոգիական ու առևտրային կորուստների կամ սեփական կարիքների ծախսերի իջեցման և շրջակա միջավայրի պահպանությանն ուղղված միջոցառումների իրականացման ուղղությամբ:

ՀՀ ՀԾԿՀ-ի 30.09.2014թ. N-2235U գրության 4-րդ կետի համաձայն՝ 2010-2012 թվականների ընթացքում գազամատակարարման համակարգի տեխնոլոգիական կորուստների կրճատման նպատակով ներդրումներ չեն իրականացվել:

ՀՀ գազամատակարարման փոխադրման և բաշխման համակարգերում փաստացի անխուսափելի տեխնոլոգիական կորուստները փոքր չեն: Հետևաբար, այս ուղղությամբ կատարվելիք ներդրումները պահանջված են: Ստորև ներկայաց-

ված է 2009-2012 թվականների ընթացքում գազամատակարարման համակարգում փաստացի կորուստները՝

- 2009 թվականին՝ 7.5% կամ 140 170.929 հազ. խ.մ.,
- 2010 թվականին՝ 8.6% կամ 127 563.311 հազ. խ.մ.,
- 2011 թվականին՝ 7.9% կամ 122 006.296 հազ. խ.մ.,
- 2012 թվականին՝ 6.8% կամ 127 437.82 հազ. խ.մ.,

Անշուշտ, գազամատակարարման համակարգում կորուստների կրճատման միտված ամենափոքր ներդրումները կարողարացվել կարճ ժամանակահատվածում, ինչն էլ իր հերթին բնական գազի սակագնի իջեցման հնարավորություն կընձեռներ:

Համաձայն ՀՕԿՀ-ի N 365-Ն որոշման՝ գազամատակարարման համակարգում ներդրումների հիմնական ուղղություններից մեկն էլ հանդիսանում է համակարգի զարգացումն և ընդլայնումը, ինչը կարևոր սոցիալական և տնտեսական նշանակություն ունի, քանի որ այն կարող է ապահովել բնակչության համար բնական գազի հասանելիություն, իսկ ընկերության համար՝ ի հաշիվ նոր բաժանորդների սպառած գազի՝ լրացուցիչ հասույթ:

ՀՀ Տարածքային կառավարման նախարարի, Փոխվարչապետի 2014 թվականի ապրիլի 25-ի N 01/15/2083-14 գրության համաձայն՝ 2009-2013 թվականների ընթացքում ՀՀ գյուղական համայնքներում իրականացված գազաֆիկացման աշխատանքների համար ծախսվել է 7 469 479.1 հազ. ՀՀ դրամ: Ստորև ներկայացված է ֆինանսավորման աղբյուրները և գումարի չափը.

2009-2013 թվականների ընթացքում ՀՀ գազաֆիկացման աշխատանքները

N	Ֆինանսավորման աղբյուրը	Գումարը/հազ. դր./
1.	Հրատապ ծրագրերի միջոցներ	713 967.1
2.	Համայնքային միջոցներ	30 600.0
3.	«ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ	130 200.0
4.	«ԳՏՏԶ ԾՎԿԳ» ՊՀ*	6 187 200.0
5.	«Գյուղատնտեսական բարեփոխումների աջակցության» ԾԻԳ ՊՀ	407 512.0
6	Ընդամենը	7 469 479.1

Աղյուսակ 4.-ի համաձայն՝ «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ն (ներկայումս՝ «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ն) 2009-2013 թվականների ընթացքում ՀՀ գյուղական համայնքների գազաֆիկացման աշխատանքների համար հատկացրել է **130 200.0 հազ. ՀՀ դրամ** կամ գազամատակարարման համակարգում կատարված ընդհանուր ներդրումների **1.7 տոկոսը**: Ընկերության կողմից կատարված ներդրումները ուղղվել են հետևյալ գյուղական համայնքներին, ըստ տարիների.

* «Գյուղական տարածքների տնտեսական զարգացման ծրագրերի իրականացման գրասենյակ» պետական հիմնարակ

**2009-2013 թվականների ընթացքում «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի միջոցների հաշվին
իրականացված գազաֆիկացման աշխատանքները**

N	Համայնքը	Կառուցման տարեթիվը	Ծրագրի արժեքը /հազար ՀՀ դրամ/	Համատեղ
1.	Ոսկեվազ	2009	2 200.0	-
2.	Անգեղակոթ	2009	57 800.0	«ԳՏՏԶ ԾՎԿԳ» ՊՀ
3.	Չինարի	2009	60 800.0	«ԳՏՏԶ ԾՎԿԳ» ՊՀ
4.	Զորական	2012	4 900.0	-

ՀՀ կառավարության 2010 թվականի սեպտեմբերի 24-ի N1254-Ն, 2012 թվականի սեպտեմբերի 6-ի N1117Ս և 2012 թվականի նոյեմբերի 8-ի N1412 ««ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կանոնադրական կապիտալում Հայաստանի Հանրապետության բաժնեմասի ավելացման միջոցառումների մասին» որոշումների համաձայն՝ ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության «ԳՏՏԶ ԾՎԿԳ» ՊՀ-ի, «Գյուղատնտեսական բարեփոխումների աջակցության» ԾԻԳ ՊՀ-ի և համայնքների կողմից գյուղական համայնքներում կառուցված գազամատակարարման համակարգերը պետք է հանձնվեր «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ին, վերջինիս կանոնադրական կապիտալում Հայաստանի Հանրապետության բաժնեմասը ավելացնելու նպատակով: Սակայն 2013 թվականի դեկտեմբերի 2-ին ՌԴ և ՀՀ կառավարությունների միջև կնքված Համաձայնագրի դրույթներից ելնելով՝ այդ համակարգերը «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կանոնադրական կապիտալում չի ներառվել, ներկայումս կատարվում են աշխատանքներ գազամատակարարման ակտիվների կոնսոլիդացման շրջանակներում այդ գույքային համալիրները ՌԴ «Գազպրոմ» ԲԲԸ-ի հետ համաձայնեցված պայմաններով հանձնելու «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ին, որը իրականացնում է այդ համակարգերի անհատույց շահագործումը:

Այնուամենայնիվ, այսօր Հայաստանի գազաֆիկացման մակարդակը շուրջ 95 տոկոս է կազմում, և այդ ցուցանիշով մեր երկիրը աշխարհում առաջատարներից է:

Համաձայն ՀԾԿՀ-ի N 365-Ն որոշման՝ ընկերությունը յուրաքանչյուր տարի ՀԾԿՀ-ի քննարկմանն ու համաձայնեցմանն է ներկայացնում եռամյա ներդրումային ծրագրերը պլանային ցուցանիշներով, որոնց համար հիմք են հանդիսանում՝

- ՀՀ քաղաքաշինության նախարարության կողմից հաստատված «Գործող գներով շինարարական աշխատանքների արժեքի հաշվարկման Կարգին» համապատասխան հաշվարկված նախահաշվային փաստաթղթերով,
- Նախագծա-նախահաշվային փաստաթղթերով (ՆՆՓ),
- ՆՆՓ-ի բացակայության դեպքում՝ նմանատիպ համարժեք (անալոգային) օբյեկտների ցուցանիշներով,
- Անցկացված գնումների մրցույթների կամ հարցումների արդյունքներով:

Փաստացի կատարված ներդրումների համար հիմք են հանդիսանում հանձնման-ընդունման և կատարողական ակտերի հիման վրա տվյալ տարում հաշվապահական ձևակերպում ստացած ցուցանիշները և ներկայացվում են ՀԾԿՀ-ի կողմից հաստատված Ն-1 և Ն-2 ձևերին համապատասխան:

Ընթացքում ընդունելով որոշակի փոփոխություններ՝ 2010-2012 թվականներին ՀՀ ՀԾԿՀ-ն հաստատել է, և ուժի մեջ են եղել հետևյալ ներդրումային ծրագրերը ըստ տարիների՝

1. «Հայրուսգազարդ» ՓԲԸ-ի 2010-2012 թվականների ներդրումային ծրագրին համաձայնություն տալու մասին 21 մայիսի 2010 թվականի N 257 Ա որոշումը,

«Հայրուսգազարդ» ՓԲԸ-ի 2011 թվականի ներդրումային ծրագրին համաձայնություն տալու մասին 16 հունիսի 2011 թվականի N 298 Ա որոշումը,

2. «Հայրուսգազարդ» ՓԲԸ-ի 2012-2014 թվականների ներդրումային ծրագրին համաձայնություն տալու մասին 21 դեկտեմբերի 2011 թվականի N 595 Ա որոշումը,

«Հայրուսգազարդ» ՓԲԸ-ի (ներկայումս՝ «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի) 2010-2012 թվականների ներդրումային ծրագրերի և փաստացի կատարված կապիտալացվող ներդրումների մասին հաշվետվությունների համաձայն կազմվել է Աղյուսակ 6.-ը: Ստորև ներկայացված է.

2010-2012 թվականների ընթացքում Հայաստանի գազամատակարարման համակարգում նախատեսված և փաստացի կատարված ներդրումները և դրանց ուղղությունները (մլն դրամ)

N	Նախատեսված և փաստացի կատարված ներդրումները և դրանց ուղղությունները	2010թ.			2011թ.			2012թ.			Ընդամենը
		ՀՀ ՀՕԿՀ-ի 30.09.2014թ., ԲՆ-2235Ս գրություն	«Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի 30.09.2014թ., N 01-21/4013 գրություն	Փաստացի կատարված կապիտալացվող ներդրումների մասին Հաշվետվություն	ՀՀ ՀՕԿՀ-ի 30.09.2014թ., ԲՆ-2235Ս գրություն	«Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի 30.09.2014թ., N 01-21/4013 գրություն	Փաստացի կատարված կապիտալացվող ներդրումների մասին Հաշվետվություն	ՀՀ ՀՕԿՀ-ի 30.09.2014թ., ԲՆ-2235Ս գրություն	«Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի 30.09.2014թ., N 01-21/4013 գրություն	Փաստացի կատարված կապիտալացվող ներդրումների մասին Հաշվետվություն	
1	ՀՀ ՀՕԿՀ-ի կողմից հաստատված, ներդրումային ծրագրով նախատեսված ներդրումները (որոշման համարը և ամսաթիվը)	9515,7 (N257Ս, 21.05.2010թ.)			8491,0 (N298Ս, 16.06.2011թ.)			3248,9 (N595Ս, 21.12.2011թ.)			21255.6
2	Փաստացի կատարված կապիտալ ընդհանուր ներդրումները, այդ թվում՝	62998.6	13316.4	12897,3	4502,4	5064,9	4906,7	2618,2	3392,1	2912,2	17330.8**
3	Գազափոխադրման համակարգում	2588,8		3056,1	799,9		849,2	530,7		535,6	Շեղումը
4	Իրան-Հայաստան գազատարի կառուցման մեջ*	52788,0	1884,3	1884.3	0	0	0	0	0	0	
5	Գազաբաշխման համակարգում	7621,4		7956,8	3702,5		4057,5	2087,5		2376,6	3924.8***

* Ներկայացվել է 52 մլրդ. դրամ ընդհանուր գումարով (առանց ԱԱՀ)՝ 2007թ. և 2008թ. ներդրումային ծրագրերով, սակայն 2007-2010թթ.-ին փաստացի կատարված ներդրումների ընդհանուր գումարը կազմել է 41.36 մլրդ. դրամ (առանց ԱԱՀ), որից 39.344 մլրդ. դրամը՝ 2009թ.-ին:

** ՀՀ ՀՕԿՀ-ի կողմից ընդունված (սակագնի հաշվարկում ներառված) ընդհանուր ներդրումները՝ առանց «Իրան-Հայաստան» գազատարի:

*** 21255.6-17330.8= 3924.8 մլրդ. դրամ:

Ընկերության կողմից ներկայացված փաստացի կատարված կապիտալացվող ներդրումների մասին հաշվետվություններում (Ձև Ն-1) բերված են փաստացի կատարված (ավարտված) ներդրումները, որոնք ներկայացվել էին ՀՀ ՀԾԿՀ-ի դիտարկմանն և համաձայնեցմանը: Ուսումնասիրության արդյունքում՝ ՀՀ ՀԾԿՀ-ն որոշում է սակագնով փոխհատուցման ենթակա ներդրումները:

Սահմանված կարգի համաձայն՝ ՀՀ ՀԾԿՀ-ն 2009-2012 թվականների ներդրումային գործունեության արդյունքների մասին վերլուծության տեղեկանքներ է մշակել և հրապարակել, ըստ որի՝ «Հայռուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կողմից ներկայացվել է «Իրան-Հայաստան» գազատարի միայն 2-րդ հատվածի շինարարության արժեքը: 2007-2010 թվականներին փաստացի կատարված ներդրումների ընդհանուր գումարը կազմել է 41.36 մլրդ. ՀՀ դրամ:

Առանց հաշվի առնելով «Իրան-Հայաստան» գազատարի մասով կատարված (ավարտված) ներդրումները՝ 2010-2012 թվականներին ՀՀ ՀԾԿՀ-ի կողմից ընդունված (սակագնի հաշվարկում ներառված) ընդհանուր ներդրումները կազմել են **17330.8 ՀՀ մլրդ. ՀՀ դրամ**: Այն դեպքում, երբ այդ տարիների համար ՀՀ ՀԾԿՀ-ի կողմից հաստատվել են **21255.6 մլրդ. ՀՀ դրամի** ներդրումային ծրագրեր: Արդյունքում՝ **3924.8 մլրդ. ՀՀ դրամով** պակաս ներդրումներ են իրականացվել:

ՀՀ ՀԾԿՀ-ի կողմից ամեն տարի հրապարակվող ներդրումային գործունեության արդյունքների մասին վերլուծության տեղեկանքների շրջանակներում ներկայացված է նախատեսված, փաստացի կատարված (ավարտված) ներդրումների ծավալները և ներդրումային ծրագրերի կատարման ցուցանիշները, ինչպես նաև սակագնով փոխհատուցման ենթակա ներդրումների ներկայացված ծավալները: Տեղեկանքի շրջանակներում ուսումնասիրվել են հիմնականում ծավալային ցուցանիշները: Այն դեպքում, երբ տեղեկանքում բացակայում են փաստացի կատարված (ավարտված) ներդրումների արդյունավետությունը, կատարված աշխատանքների որակը բնութագրող ցուցանիշները, աշխատանքները վերահսկող և ստացված արդյունքները հաստատող գործուն մեխանիզմները:

Ընդհանուր առմամբ, «Հայռուսգազարդ» ՓԲԸ-ի (ներկայումս՝ «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի) ներդրումային ծրագրերում նախատեսված ներդրումները հիմնականում ուղղված են եղել համակարգի գոյության պահպանմանը և հանրապետության անխափան գազամատակարարմանը, անվտանգության և հուսալիության մակարդակի

բարձրացմանը, մաշված և դուրս գրման ենթակա ակտիվների նորով փոխարինմանը, ինչպես նաև իրավասու մարմինների նորմատիվ իրավական ակտերի պահանջների կատարմանը:

2009-2012 թվականների ընթացքում գազամատակարարման համակարգի ներդրումների ուսումնասիրության արդյունքում պարզեցինք, որ ընկերության կողմից համակարգի զարգացման, ընդլայնման և կորուստների կրճատման ուղղված ներդրումներ գրեթե չեն իրականացվել, ինչպես նաև համակարգում ներդրումների ծավալի և դրանց ուղղությունների մասով ՀՀ ՀԾԿՀ-ի կողմից մշակված հստակ քաղաքականություն չի իրականացվում, գործող օրենսդրությամբ պայմանավորված ՀՀ կառավարությունը՝ ի դեմս ՀՀ էներգետիկայի և բնական պաշարների նախարարության, պասիվ մասնակցություն ունի ներդրումային գործընթացների պլանավորման և դրանց արդյունավետության գնահատման աշխատանքներին:

Անհրաժեշտ է նաև, որ լիազոր մարմինը քայլեր ձեռնարկի պետական ֆինանսավորմամբ ստեղծված գազամատակարարման համակարգերը «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ին փոխանցման ուղղությամբ՝ համարժեք փոխհատուցման պայմաններով:

Անշուշտ, գազամատակարարման համակարգը մեր տնտեսության, մասնավորապես՝ էներգետիկ համակարգի կարևոր բաղկացուցիչ մասն է, և այս ոլորտի զարգացման ուղղված ծրագրերը պետք է համահունչ լինեն երկրի սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության համատեքստին, հետևաբար՝ այս ոլորտի ներդրումային ծրագրերի մշակման և կյանքի կոչմանն իր մասնակցությունը պետք է ունենա ՀՀ կառավարությունը՝ ի դեմս էներգետիկայի և բնական պաշարների և էկոնոմիկայի նախարարությունների: Ներդրումային ծրագրերի մշակման և իրականացման աշխատանքներին կառավարության ակտիվ մասնակցությունը կապահովի արդյունավետ, նվազ ռիսկային և առավել վերահսկելի ներդրումային գործընթաց: Ներդրումային գործընթացը առավել արդյունավետ և վերահսկելի դարձնելու համար անհրաժեշտ է մշակել ներդրումային ծրագրերի նախագծման, պլանավորման և ստացված արդյունքների ստուգման գործուն մեխանիզմներ, որոնց շրջանակներում հաշվի կառնվեն գազամատակարարման համակարգի զարգացման և արդյունավետության բարձրացման քանակական ու որակական տեխնիկատնտեսական ցուցանիշները:

2. ՀՀ գազամատակարարման համակարգում բնական գազի տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների հաշվարկման մեթոդաբանությունը, դինամիկան և իջեցման ուղիները

Հայաստանի Հանրապետության հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի 2004 թվականի դեկտեմբերի 21-ի N 168Ա «Հայաստանի Հանրապետության գազամատակարարման համակարգում կարգավորվող սակագների հաշվարկման մեթոդիկան հաստատելու մասին» որոշման հավելվածի 2.1 բաժնի համաձայն՝ տարվա ընթացքում գնվող գազի ընդհանուր քանակը (V) որոշվում է՝

$$V=V_{\text{ա}}+\Delta V$$

որտեղ՝

$V_{\text{ա}}$ - տարվա ընթացքում սպառողներին առաքվող գազի քանակ,

ΔV - ՀՀ ՀԾԿՀ-ի կողմից հաստատված մեթոդիկայով հաշվարկված՝ փոխադրման և բաշխման ցանցերում գազի կորուստների ու սեփական կարիքների («Տրանսգազ» ՍՊԸ և «Հայրուսգազարդ» ՓԲԸ (ներկայիս «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի)) համար սպառվող գազի քանակությունները:

Գազամատակարարման համակարգում տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստները կազված են՝ փոխադրման և բաշխման մասերից:

Փոխադրման մասի կորուստները տեղի են ունենում «Տրանսգազ» ՍՊԸ-ի գազափոխադրման համակարգում, իսկ բաշխմանը՝ «Հայրուսգազարդ» ՓԲԸ-ի (ներկայիս «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի) բնական գազի բաշխիչ ցանցում:

ՀՀ էներգետիկայի կարգավորող հանձնաժողովի 2002 թվականի հունիսի 14-ի «Տրանսգազ» ՍՊԸ-ի գազափոխադրման համակարգում բնական գազի անխուսափելի տեխնոլոգիական կորուստների և սեփական կարիքների համար բնական գազի ծախսի հաշվարկի մեթոդիկաների մասին N41 Ա որոշման համաձայն՝

Անխուսափելի տեխնոլոգիական կորուստներ – բնական գազի անհատույց ծախսեր՝ պայմանավորված փոխադրման համակարգի տեխնոլոգիական պրոցեսներով և հաշվառման համակարգի յուրահատկություններով, ինչպես նաև վթարների պատճառով:

Գազափոխադրման համակարգում հաշվարկվող բնական գազի անխուսափելի տեխնոլոգիական կորուստները պայմանավորված են՝

- գազատարների և տեխնոլոգիական կառույցների անքիփություններով,
- բնական գազի ֆազային ձևափոխություններով,
- բնական գազի վթարային արտահոսքերով,
- բնական գազի հաշվառման համակարգի սխալանքով:

ՀՀ էներգետիկայի կարգավորող հանձնաժողովի 2002 թվականի դեկտեմբերի 26-ի «Հայրուսգազարդ» փակ բաժնետիրական ընկերության՝ բնական գազի բաշխիչ ցանցում տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների հաշվարկի և սեփական կարիքների համար օգտագործվող գազի հաշվարկի մեթոդիկաները հաստատելու մասին N97 Ա որոշման 1.5. կետի համաձայն՝

Բնական գազի բաշխիչ ցանցերում անխուսափելի տեխնոլոգիական կորուստները, ըստ համակարգում գործող նորմատիվա-տեխնիկական փաստաթղթերի, ընդգրկում են՝

- գազատարների և տեխնոլոգիական սարքավորումների անքիփություններով պայմանավորված գազի արտախոսքերը,
- գազատարներում բնական գազի ագրեգատային (ֆազային) ձևափոխությունների հետևանքով առաջացած կոնդենսատին համապատասխան գազի քանակությունը,
- գազատարների և տեխնոլոգիական սարքավորումների վնասվածքների հետ կապված գազի կորուստները (վթարային կորուստները),
- բնական գազի առևտրային հաշվառքի սարքերի սխալանքներով պայմանավորված չհաշվառված գազի քանակությունները:

Գազամատակարարման համակարգում բնական գազի տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների ուսումնասիրման նպատակն է հետազոտել կորուստների հաշվարկման նորմատիվային և տեխնիկատնտեսական ցուցանիշների բազան և նախանշել դրանց իջեցման ուղիները:

Գազամատակարարման համակարգում բնական գազի անխուսափելի տեխնոլոգիական կորուստները նախորդ սակագնի հաշվարկների համեմատ տոկոսային արտահայտությամբ փոփոխության չեն ենթարկվել և կազմում են 5.37%՝ ներկրված գազի ծավալի նկատմամբ (այդ թվում՝ փոխադրման համակարգում՝ 3.15% և

բաշխման համակարգում՝ 2.22%): Կորուստների բացարձակ մեծությունը ավելացել է 8.55 մլն խմ-ով, որը պայմանավորված է ներկրվող գազի ծավալի աճով՝ 159.2 մլն խմ-ով:

Բնական գազի 2006 թվականի ապրիլի 10-ից ուժի մեջ մտած սակագները հաշվարկելիս գազամատակարարման համակարգում տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների մեծությունները որոշվում են ՀՀ էներգետիկայի կարգավորող հանձնաժողովի 2002 թվականի հունիսի 14-ի N41Ա որոշմամբ հաստատված գազափոխադրման համակարգում բնական գազի անխուսափելի տեխնոլոգիական կորուստների հաշվարկի և ՀՀ էներգետիկայի կարգավորող հանձնաժողովի 2002 թվականի դեկտեմբերի 26-ի N97Ա որոշմամբ հաստատված բնական գազի բաշխիչ ցանցերում տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների հաշվարկի մեթոդիկաների հիման վրա, ինչպես նաև հաշվի առնելով ՀՀ էներգետիկայի նախարարի 2003 թվականի դեկտեմբերի 15-ի «Հարկվող շահույթը որոշելիս համախառն եկամտից նվազեցվող էլեկտրական էներգիայի հաղորդման, ջերմային էներգիայի և բնական գազի փոխադրման ու բաշխման փաստացի (բնական) կորստի չափերի հաստատման մասին» N55-ԱՄ հրամանը (սույն հրամանը ուժը կորցրել է 2007 թվականի նոյեմբերի 11-ին):

Ստացած պարզաբանումների համաձայն՝ ՀՀ ՀԾԿՀ-ը 2013 թվականի հուլիսի 7-ից գործող սակագինը հաշվարկելիս բնական գազի փոխադրման ու բաշխման փաստացի (բնական) կորստի չափերը չի վերանայել, նոր հաշվարկ չի իրականացրել՝ նպատակ ունենալով խթաններ ստեղծել կորուստների նվազեցման և, համապատասխան՝ ներդրումների իրականացման համար:

Ստորև ներկայացված է 2006 թվականի ապրիլից մինչև 2007 թվականի մարտը «Տրանսգազ» ՍՊԸ-ի և «Հայոռուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կողմից հաշվարկված փոխադրման և բաշխման տեխնոլոգիական կորուստների և սեփական կարիքների համար գազի մեծությունները: Հաշվարկը կատարվել է 2006 թվականի մարտի 2-ին:

N	Ցուցանիշները	Զ/Մ	2006 թվական									2007 թվական			Ընդամենը կամ Միջին
			ապրիլ	մայիս	հունիս	հուլիս	օգոստ.	սեպտ.	հոկտ.	նոյեմ.	դեկտ.	հունվ.	փետր.	մարտ	
1	Փոխ. համակ. բն. գազի քանակ.*	Հազ. խմ	100770.	82535.0	100315.0	75155.0	82666.0	79985.0	127385.0	171220.0	236330.	226335.0	225860.0	191420.0	1600000.0
1.1.	Տրանսգազ ՍՊԸ-ի փոխադրման տեխնոլոգիական կորուստները	Հազ. խմ	3800.0	3100.0	3800.0	2860.0	3140.0	3050.0	4850.0	6500.0	8900.0	8600.0	8600.0	7300.0	64500,0
		%	3.771	3.756	3.788	3.805	3.799	3.813	3.807	3.796	3.766	3,8	3,807	3,814	4.0
1.2.	Սեփական կարիքների համար գազ	Հազ. խմ	789.3	566.7	241.5	1026.2	1337.7	289.2	570.2	647.4	1033.7	297.5	632.0	568.6	8000,0
		%	0.783	0.687	0.241	1.365	1.618	0.362	0.448	0.378	0.437	0.131	0.28	0.297	0,6
2	Բաշխ. համակ. բն. գազի քանակ.*	Հազ. խմ	89865.0	72335.0	89790.0	64710.0	71485.0	69135.0	114335.0	156160.0	218080.0	209185.0	208640.0	176280.0	1540000.0
2.1.	Հայրուսգազարդ ՓԲԸ-ի բն. գազի բաշխիչ ցանցում տեխնոլոգիական կորուստները	Հազ. խմ	3438.8	2019.0	2992.1	2815.9	2900.0	2886.2	3638.7	4710.9	6805.2	6852.7	6320.5	5445,7	50825,7
		%	3,8	4,0	3,3	4,4	4,1	4,2	3,2	3,0	3,1	3,3	3,0	3,1	3,3
2.2.	Սեփական կարիքների համար գազ	Հազ. խմ	61.176	20.630	5.018	5.130	5.030	30.071	5.059	90.808	196.957	483.107	440.777	163.193	1507,0
		%	0.068	0.029	0.006	0.008	0.007	0.026	0.007	0.058	0.090	0.231	0.211	0.093	0,07
Աղյուսակ 7.												Ընդամենը կորուստները՝ հազ. խմ-ով (1.1.+2.1.)			115325.7
												Ընդամենը միջին կորուստները՝ տոկոսով (1.1.+2.1.)			7,3

Աղյուսակ 7.

Աղյուսակի 7.-ի ցուցանիշների վերլուծության արդյունքում պարզ է դառնում, որ 2006 թվականի ապրիլից մինչև 2007 թվականի մարտը «Տրանսգազ» ՍՊԸ-ի և «Հայռուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կողմից հաշվարկված փոխադրման և բաշխման տեխնոլոգիական կորուստները կազմում են համապատասխանաբար՝ բացարձակ թվով՝ **64500** և **50825.7 հազ. խմ.**, միջինացված տոկոսներով՝ **3.8** և **3.5**. ընդամենը՝ **115325.7 հազ. խմ. կամ 7.3 տոկոս**: Սակայն ՀՀ ՀԾԿՀ-ը բնական գազի 2006 թվականի ապրիլի 10-ից ուժի մեջ մտած սակագները հաշվարկելիս գազամատակարարման համակարգում փոխադրման և բաշխման տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների չափը որոշել է համապատասխանաբար՝ 3.15 տոկոս և 2.22 տոկոս. ընդամենը՝ 5.37 տոկոս: Անշուշտ, հարց է առաջանում, թե ի՞նչ հաշվարկների կամ գործոնների հիման վրա է, որ ՀՀ ՀԾԿՀ-ը հաստատել է տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների 5.37 տոկոսը: Մինչ այժմ ներկայացված չէ որևէ պարզաբանում:

Բացի այդ, 2006 թվականի ապրիլի 10-ից ուժի մեջ մտած սակագները հաշվարկելիս գազամատակարարման համակարգում տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների մեծությունը որոշվել է այդ պահի դրությամբ համակարգի տեխնիկակատնուտեսական ցուցանիշների հիման վրա:

Աղյուսակ 8.

Հայրուսգազարդ» ՓԲԸ-ի («Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի) կողմից ներկայացված հայտերի համաձայն՝ փոխադրվող և բաշխվող գազի քանակը և կորուստների չափը

N	Գազամատակարարման համակարգ	Չ/Մ	01.04.2006-31.04.2007 թթ.	01.04.2009-31.03.2010 թթ.	01.04.2010-31.03.2011 թթ.	07.07.2013-31.06.2014 թթ.
			Հայտ	Հայտ	Հայտ	Հայտ
1	Փոխադրվող բնական գազի քանակը	մլն. խմ	1700,00	2200,00	1788,85	1812,50
2	Կորուստները փոխադրման համակարգում	մլն. խմ	64,50	97,86	87,78	57,09
		%	3,79	4,45	4,91	3,15
3	Բաշխվող բնական գազի քանակը	մլն. խմ	1627,50	2089,54	1691,35	1748,41
4	Կորուստները բաշխման համակարգում	մլն. խմ	51,00	49,38	47,25	40,24
		%	3,13	2,36	2,79	2,30
5	Ընդամենը Կորուստները	մլն. խմ	115,50	147,24	135,03	97,33
		%	6,92	6,81	7,70	5,45

Աղյուսակ 8.-ի համաձայն՝ վերջին տարիների ընթացքում «Հայրուսգազարդ» ՓԲԸ-ի («Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի) կողմից ներկայացված հայտերով փոխադրվող և սպառվող բնական գազի քանակը փոփոխվել է, սակայն սակագինը հաշվարկելիս կորուստների մեծությունը մնացել է նույնը՝ 5.37 տոկոս:

2013 թվականի հուլիսի 7-ից գործող բնական գազի սակագնում 1 խ.մ.-ի հաշվով՝ անխուսափելի տեխնոլոգիական կորուստները կազմում են 4.9 ՀՀ դրամ:

ՀՀ ՀԾԿՀ-ի 2010 թվականի հուլիսի 14-ի «Էներգետիկայի բնագավառում ներդրումային ծրագրերի համաձայնեցման կարգ հաստատելու մասին» N 365-Ն որոշման համաձայն՝ Լիցենզավորված անձի կողմից ՀՀ ՀԾԿՀ ներկայացվող ներդրումային ծրագիրը պետք է նպատակաուղղված լինի հետևյալ հիմնախնդիրներից որևէ մեկին կամ մի քանիսի լուծմանը, մասնավորապես՝ տեխնոլոգիական ու առևտրային կորուստների կամ սեփական կարիքների ծախսերի իջեցում, մաշված և դուրսգրման ենթակա ակտիվների նորով փոխարինում, անվտանգության և հուսալիության մակարդակի բարձրացում, ժամանակակից

արդյունավետ տեխնոլոգիաների ներդրում, լիցենզավորված գործունեության արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված այլ անհրաժեշտ միջոցառումների իրականացում:

Ըստ ՀՀ ՀՕԿՀ-ի ներկայացրած տեղեկատվության՝ 2010-2012 թվականների ընթացքում 70 119 մլն ՀՀ դրամ կապիտալ ներդրումներ են իրականացվել գազամատակարարման համակարգում, հետևաբար՝ այդ ներդրումները պետք է նպաստեին համակարգի ընդհանուր արդյունավետության բարձրացմանը, ինչը ենթադրում է նաև անխուսափելի տեխնոլոգիական կորուստների կրճատում կամ նվազեցում:

Անշուշտ, ո՛չ տնտեսապես, ո՛չ իրավապես արդարացված և հիմնավոր չէ 2013 թվականին ՀՀ ՀՕԿՀ-ի կողմից գործող սակագինը հաշվարկելիս բնական գազի փոխադրման ու բաշխման փաստացի (բնական) կորուստների չափերի անփոփոխ թողնելը՝ առանց որևէ հաշվարկ անելու:

Շահութահարկի մասին ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Հարկվող շահույթը որոշելիս համախառն եկամուտը նվազեցվում է գույքի՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության սահմանած կարգով որոշված չափը չգերազանցող՝ փաստաթղթերով հիմնավորված բնական կամ փաստացի այլ կորուստների չափով՝ դրանց տեղի ունենալու կամ հայտնաբերվելու տարվա ընթացքում, եթե Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից սահմանված է այդպիսի չափ: Հիմք ընդունելով սույն օրենքը՝ ՀՀ կառավարությունը 1999 թվականի ապրիլի 29-ի «Հարկման նպատակով համախառն եկամտից նվազեցվող գույքի փաստացի կորստի (բնական կորստի) չափերը սահմանելու կարգի մասին» N 272 որոշումով՝ հարկման նպատակով համախառն եկամտից նվազեցվող գույքի փաստացի կորստի (բնական կորստի) չափերի հաստատումը փոխանցվել է համապատասխան նախարարություններին՝ կամ գերատեսչություններին՝ համաձայնեցնելով Հայաստանի Հանրապետության պետական եկամուտների նախարարության հետ:

Հիմք ընդունելով «Շահութահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության 1997 թվականի սեպտեմբերի 30-ի ՀՕ-155 օրենքի 21-րդ հոդվածը՝ ՀՀ էներգետիկայի

նախարարի 2007 հունիսի 18-ի «Հարկվող շահույթը որոշելիս համախառն եկամտից նվազեցվող էլեկտրական էներգիայի, ջերմային էներգիայի, բնական գազի հաղորդման (փոխադրման) և բաշխման փաստացի (բնական) կորստի չափերի հաստատման մասին» N 18-Ն հրամանով սահմանվել է համախառն եկամտից նվազեցվող բնական գազի փոխադրման կորուստի սահմանային չափը՝ **4.84%**, բաշխման փաստացի (բնական) կորուստների սահմանային չափը՝ **3.8%**. ընդամենը՝ **8.64%**:

Չափերի տեխնիկատնտեսագիտական հաշվարկների հիմքում դրվել են «Դամառ» ՓԲԸ-ի հաշվարկները, որոնք հաստատվել են նաև Երևանի ճարտարագիտության և շինարարության պետական համալսարանի ու ՀՀ «Էներգետիկային գիտահետազոտական ինստիտուտ» ՓԲԸ-ի կողմից:

«Դամառ» ՓԲԸ-ն (նախկին Գազի և նավթի հայկական ԳՀ և Ն «Հայգազնախագիծ» գլխամասային ինստիտուտ ՊԲԸ)՝ «Կապիտալ շինարարության բնագավառում ինժեներական հետազննում» իրականացնելու լիցենզիա է ունեցել (ք.Երևան, Օրբելի 45, հեռ.՝ 10-262996)¹:

«Դամառ» ՓԲԸ-ի կողմից ներկայացված գազամատակարարման համակարգում փոխադրման և բաշխման տեխնոլոգիական կորուստների աղյուսակներում պատկերված թվերի հաշվարկը չի ներկայացվել ԳԺՀ-ին՝ համաձայն հանձնաժողովի կողմից հաստատված մեթոդիկաների: Այդ հաշվարկները պետք է կատարվեին ՀՀ Էներգետիկայի կարգավորող հանձնաժողովի 2002 թվականի հունիսի 14-ի «Տրանսգազ» ՍՊԸ-ի գազափոխադրման համակարգում բնական գազի անխուսափելի տեխնոլոգիական կորուստների և սեփական կարիքների համար բնական գազի ծախսի հաշվարկի մեթոդիկաների մասին N41 Ա և 2002 թվականի դեկտեմբերի 26-ի «Հայրուսգազարդ» փակ բաժնետիրական ընկերության՝ բնական գազի բաշխիչ ցանցում տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների հաշվարկի և սեփական կարիքների համար օգտագործվող գազի հաշվարկի մեթոդիկաները հաստատելու մասին N97 որոշումների համաձայն:

---

¹ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=47000>

Երևանի ճարտարագիտության և շինարարության պետական համալսարանի 2007 թվականի հունիսի 4-ի N01-13-01/27.3 գրության կից ներկայացվել է «ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության Երևանի ճարտարագիտության և շինարարության պետական համալսարանի «Ջերմագազամատակարարման և օդափոխության» ամբիոնի կողմից «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ գազափոխադրման համակարգում և բնական գազի բաշխիչ ցանցում տեխնոլոգիական կորուստների չափաքանակների 2006թ. տարվա համար կատարված հաշվարկների փորձաքննության արդյունքների վերաբերյալ» եզրակացությունը (2 էջ)՝ ստորագրված նույն ամբիոնի վարիչ, տ.գ.դ., պրոֆեսոր Զ.Ա.Մելիքյանի, որտեղ նշված է, որ հաշվարկները իրականացվել են ՀՀ էներգետիկայի կարգավորող հանձնաժողովի 2002 թվականի հունիսի 14-ի «Տրանսգազ» ՍՊԸ-ի գազափոխադրման համակարգում բնական գազի անխուսափելի տեխնոլոգիական կորուստների և սեփական կարիքների համար բնական գազի ծախսի հաշվարկի մեթոդիկաների մասին N41 Ա և 2002 թվականի դեկտեմբերի 26-ի «Հայրուսգազարդ» փակ բաժնետիրական ընկերության՝ բնական գազի բաշխիչ ցանցում տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների հաշվարկի և սեփական կարիքների համար օգտագործվող գազի հաշվարկի մեթոդիկաները հաստատելու մասին N97 որոշումների համաձայն, սակայն այս դեպքում ևս, համաձայն մեթոդիկաների, ԳԺՀ-ին ոչ մի հաշվարկ չի ներկայացվել, միայն տրվել է հետևյալ չափերը՝

- 1834611.0 հազ խ.մ. բնական գազի դեպքում տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների առավելագույն թույլատրելի մեծությունը գազափոխադրման համակարգում կազմում է 88794.06 հազ. խ.մ. կամ 4.84 տոկոս,
- 1548632.32 հազ խ.մ. բնական գազի դեպքում տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների առավելագույն թույլատրելի մեծությունը գազաբաշխման համակարգում կազմում է 58784.89 հազ խ.մ. կամ 3.8 տոկոս:

Արդյունքում՝ անհասկանալի է մնում ՀՀ ՀՇԿՀ-ի որոշմամբ և ՀՀ էներգետիկայի նախարարի հրամանով սահմանված գազամատակարարման համակարգում փոխադրման և բաշխման կորուստների չափերի տարբերությունը և դրանց հաշվարկման հիմնավորվածությունը

Անցած 5 տարիների ընթացքում գազամատակարարման համակարգի փաստացի կորուստները կազմել են՝

- 2009 թվականին՝ 7.5% կամ 140 170.929 հազ. խ.մ.,
- 2010 թվականին՝ 8.6% կամ 127 563.311 հազ. խ.մ.,
- 2011 թվականին՝ 7.9% կամ 122 006.296 հազ. խ.մ.,
- 2012 թվականին՝ 6.8% կամ 127 437.82 հազ. խ.մ.,
- 2013 թվականին՝ 6.9% կամ 134 114.998 հազ. խ.մ.,

այսինքն՝ 2009-2013 թվականներին փաստացի կորուստների մեծությունը գրանցվել է բնական գազի սակագնի հաշվարկման տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների (5.37%) և հարկվող շահույթը որոշելիս համախառն եկամտից նվազեցվող (8.64%) կորուստների չափերի միջակայքում (օրինակ՝ 2013 թվականին՝ $5.37\% < 6.9\% < 8.64\%$):

ՀՀ գազամատակարարման համակարգում տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների հաշվարկման նորմատիվային բազայի և տեխնիկատնտեսական ցուցանիշների հետազոտության արդյունքում կատարվել են մի շարք ընդհանրացումներ, եզրակացություններ և առաջարկություններ, որոնք կարելի է ամփոփել հետևյալ կետերով.

1. Ինչպես նախկին սակագնի, այնպես էլ գործող բնական գազի սակագնի հաշվարկում՝ գազամատակարարման համակարգի տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների մեծություն է հաստատվել 5.37 տոկոս (այդ թվում՝ փոխադրման համակարգում՝ 3.15% և բաշխման համակարգում՝ 2.22%): Կորուստների բացարձակ մեծությունը ավելացել է 8.55 մլն խմ-ով, որը պայմանավորված է ներկրվող գազի ծավալի աճով՝ 159.2 մլն խմ-ով:
2. ՀՀ ՀԾԿՀ-ի կողմից չի ներկայացվել 2006 թվականի ապրիլի 10-ից ուժի մեջ մտած բնական գազի սակագների հաշվարկներում նախատեսված 5.37 % (փոխադրման համակարգում՝ 3.15%, բաշխման համակարգում՝ 2.22%)

անխուսափելի տեխնոլոգիական կորուստների հաշվարկը՝ խմ-երով՝ համաձայն մեթոդաբանության:

3. Անհրաժեշտ է պարզել ՀՀ ՀԾԿՀ-ի կողմից ընդունված և ՀՀ էներգետիկայի նախարարի 2007 թվականի հունիսի 18-ի N18-Ն հրամանի համաձայն ստացված անխուսափելի տեխնոլոգիական կորուստներ միջև տարբերությունը, մասնավորապես՝ 5.37% և 8.64%: Այն դեպքում, երբ ստացված փաստաթղթերի համաձայն՝ երկու դեպքում էլ գազամատակարարման համակարգում անխուսափելի տեխնոլոգիական կորուստները հաշվարկվել են ՀՀ էներգետիկայի կարգավորող հանձնաժողովի 2002 թվականի հունիսի 14-ի N41 Ա և 2002 թվականի դեկտեմբերի 26-ի N97 Ա որոշումներով հաստատված մեթոդիկաների համաձայն:
4. Բնական գազի գործող սակագնի համար պետք է կատարել տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստների նոր հաշվարկ՝ փաստացի տեխնիկատնտեսական ցուցանիշների հիման վրա, պետք է վերանայել նաև ՀՀ էներգետիկային նախարարի 18.06.2007 թվականի N 18-Ն հրամանը,
5. Համաձայն ՀՀ ՀԾԿՀ-ի 16.07.2014թ. NՌՆ-1574Ս գրության 2-րդ կետի՝ 2006 թվականից հետո բնական գազի սակագների բոլոր վերանայումների ժամանակ՝ նպատակ ունենալով խթաններ ստեղծել կորուստների նվազեցման և համապատասխան ներդրումների իրականացման համար ՀՀ ՀԾԿՀ-ն սակագների հաշվարկներում կորուստների մեծությունը թողել է անփոփոխ, այն դեպքում, երբ՝ համաձայն 30.09.2014թ. N-2235Ս գրության 4-րդ կետի՝ ՀՀ ՀԾԿՀ-ն պատասխանել է, որ 2010-2012 թթ. ընթացքում գազամատակարարման համակարգում տեխնոլոգիական կորուստների կրճատման նպատակով ներդրումներ չեն իրականացվել: Այս պարագայում անհասկանալի է դառնում 5.37 տոկոսի անփոփոխ թողնելը և կորուստների կրճատման քաղաքականության արդյունավետությունը:
6. Գազամատակարարման համակարգի ներդրումային ծրագրերում պետք է նախատեսել կորուստների կրճատման ուղղված կոնկրետ գործողություններ և ֆինանսավորում:

7. Գազամատակարարման համակարգի տեղափոխման և բաշխման ցանցերում բնական գազի տեխնոլոգիական և սեփական կարիքների քանակությունների հաշվարկման նպատակով ՀՀ ՀՕԿՀ-ի կողմից 2002թ. N41-Ա և N97 –Ա որոշումներով հաստատված Մեթոդիկաները չեն համապատասխանում ՀՀ կառավարության 2005թ. թիվ 2399-Ն որոշմամբ հաստատված «Անվտանգության կանոնները գազի տնտեսությունում» կանոնակարգի /VI բաժին հոդված 49/ և ՀՀ կառավարության 2007թ. N1438-Ն որոշմամբ հաստատված «Մայրուղային գազատարների տեխնիկական շահագործման կանոններ» կանոնակարգի /բաժին 10 և 11/ պահանջներին, կազմված են հնացած և ուժը կորցրած տեխնիկական գրականության հիման վրա և գործնականում կիրառելի չեն: Այդ Մեթոդիկաներում ներկայացված կորուստների հաշվարկման եղանակները զուտ տեսական բնույթ են կրում և ամրապնդված չեն համակարգի գազատարների ընդունման կամ վերանորոգման ժամանակ պարբերաբար կատարվող փորձարկումների արդյունքներով կամ որևէ այլ չափումներով: Ելնելով նշված հանգամանքներից և հաշվի առնելով կորուստների ազդեցությունը բնական գազի սակագների վրա, վերահիշյալ Մեթոդիկաները անհրաժեշտ է վերանայել ու կատարելագործել՝ հաշվի առնելով միջազգային առաջավոր փորձը:
8. Տեխնոլոգիական կորուստների հաշվարկման ընթացքում օգտագործվող՝ գազատարների շահագործման պայմանները հաշվի առնող ($K=2,32$) գործակիցը ավելի քան կրկնապատում է կորուստների հաշվարկային մեծությունները, անհրաժեշտ է ներկայացնել պատշաճ հիմնավորումներ:
9. Մեթոդաբանության համաձայն՝ տեղափոխման և բաշխման ցանցերում բնական գազի հաշվառման համակարգերի և սարքերի սխալանքներով պատճառաբանված գազի չհաշվառված քանակությունների ընդգրկումը տեխնոլոգիական կորուստների շարքում վիճահարույց է և պետք է վերանայել:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՓՈՐՁ: Համեմատության համար կարող ենք նշել, որ 2004 թվականին Ուկրաինայում բնական գազի բաշխիչ ցանցում կորուստները կազմել է 1.9 մլրդ. խ.մ. (որից 1.1 մլրդ.-ը նորմատիվային կորուստներն են, իսկ 0.8-ը՝ առևտրային) կամ

սպառված գազի ընդհանուր ծավալի 2.8%-ը: Գազափոխադրման համակարգում կորուստները կազմել են 1.06 մլրդ. խ.մ. կամ առաքված գազի 0.8%-ը: 2005 թվականին գազափոխադրման կորուստները նվազել են 90 մլն. խ.մ.-ով:

Գազափոխադրման համակարգի շահագործման համար տարեկան անհրաժեշտ է 5.5-5.8 մլրդ. խ.մ. բնական գազ, իսկ բաշխիչ ցանցերի դեպքում՝ 0.016 մլրդ. խ.մ.:²

Վրաստանի էներգետիկայի նախարարի հրամանի համաձայն՝ 2012 թվականին 1.474 մլրդ. խ.մ. սպառման ծավալների դեպքում փոխադրման համակարգում բնական գազի կորուստները պետք է կազմեին 12 մլն խ.մ. կամ ընդհանուր սպառման ծավալի 0.8%-ը:³

3. Բնական գազի սակագնի կազմն ու կառուցվածքը և ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգին համապատասխանությունը

«Էներգետիկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2001 թվականի մարտի 7-ի ՀՕ-148 օրենքի 21-րդ հոդվածով ամրագրված են էներգետիկայի բնագավառում կարգավորվող սակագների ձևավորման սկզբունքները: Ղեկավարվելով նշված սկզբունքներով՝ Հայաստանի Հանրապետության հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի 2004 թվականի դեկտեմբերի 21-ի N 168Ա հաստատվել է գազամատակարարման համակարգում կարգավորվող սակագների հաշվարկման մեթոդիկան, որը նախատեսում է միջազգային պրակտիկայում ընդունված անհրաժեշտ հասույթի ապահովման սկզբունքը, համաձայն որի՝ շարունակական գործունեությունն ապահովելու համար ընկերությունները պետք է հնարավորություն ունենան հատուցելու ծառայությունների մատուցման համար կատարված բոլոր ողջամիտ ծախսերը: Ընդհանուր հասույթը, որն ընկերությանը թույլատրվում է ստանալ սակագների միջոցով, կոչվում է անհրաժեշտ հասույթ կամ ծառայությունների ընդհանուր արժեք:

² <http://starkproject.com/oil-and-gas/transport-system/1516-poteri-pri-transportirovke.html>

³ <http://newsgeorgia.ru/economy/20120207/214669469.html>

ԳԺՀ-ի կողմից նախ ուսումնասիրվել է բնական գազի սակագնի հաշվարկման նորմատիվային բազան, այնուհետև ստացված տեղեկատվության հիման վրա ներկայացվել (կատարվել) է հաշվարկները:

«Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի տարեկան անհրաժեշտ հասույթը (ԱՀ) հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\text{ԱՀ} = \text{ԳԳԱ} + \text{ԳՏԱ} + \text{ՇՊԾ} + \text{Մ} + \text{Հ} + \text{ԹՇ}$$

որտեղ՝

ԳԳԱ - գնվող գազի արժեքն է առանց ավելացված արժեքի հարկի,

ԳՏԱ - գազի փոխադրման արժեքն է՝ այն տարեկան գումարը, որը «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ն վճարում է «Տրանսգազ» ՍՊԸ-ին հանրապետության տարածքում գազի փոխադրման համար,

ՇՊԾ - տարեկան շահագործման և պահպանման ծախսերն են,

Մ - հիմնական միջոցների մաշվածությունը և ոչ նյութական ակտիվների ամորտիզացիան,

Հ - ընկերության կողմից վճարվող հարկերը (բացի ԱԱՀ-ից և շահութահարկից), տուրքերը և օրենսդրությամբ սահմանված այլ պարտադիր վճարներն են,

ԹՇ - թույլատրելի շահույթն է:

«Տրանսգազ» ՍՊԸ-ի անհրաժեշտ հասույթը որոշվում է նույն բանաձևով՝ առանց գնված գազի փոխադրման արժեքի բաղադրիչների:

ՀՀ ՀԾԿՀ-ի կողմից սահմանված գործող սակագները մինչև 10000 խ.մ. սպառում ունեցող և 10000 խ.մ. ու ավելի սպառում ունեցող խմբերի դասակարգումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ամսական մինչև 10000 խ.մ. սպառում ունեցողները ցածր ճնշման գազատարներից օգտվողներն են, իսկ ամսական 10000 խ.մ. ու ավելի սպառում ունեցողները՝ հիմնականում բարձր և միջին ճնշման գազատարներից օգտվողները: Հաշվի առնելով, որ բարձր, միջին և ցածր ճնշման գազատարների շահագործումը և սպասարկումը պահանջում է իրարից զգալիորեն տարբերվող ծախսեր և ներդրումներ, ուստի սպառողական խմբերի գործող

դասակարգումն ապահովվում է, որպեսզի յուրաքանչյուր սպառողական խումբ վճարի գազամակատարարման համակարգի վրա իր կողմից ստեղծվող գնային բեռնվածքին համապատասխան:

Ընկերության ծախսերի գերակշիռ մասը՝ ներկրվող բնական գազի դիմաց ռուսական կողմից վճարվող գազի արժեքը (77%), դոլարային ծախսեր են, ուստի ընկերության ֆինանսական կայունությունն ապահովելու համար նպատակահարմար է գտնվել 10000 խ.մ. ու ավել սպառում ունեցողների համար յուրաքանչյուր հաշվետու ամսվա դեպքում 1000 խ.մ. հաշվով սակագին (P) սահմանել հաշվարկային բանաձևի տեսքով՝

$$P=276.98 \cdot E$$

որտեղ՝

E – յուրաքանչյուր հաշվետու ամսվան նախորդող ամսվա 25-ին ՀՀ ԿԲ-ի կողմից հրապարակված մեկ ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ հայկական դրամի՝ արժույթային շուկաներում ձևավորված միջին փոխարժեքի մեծությունն է, սակայն բնակիչ-բաժանորդների համար (որոնք գերակշռում են ասմական մինչև 10000 խ.մ. սպառում ունեցողների դեպքում) յուրաքանչյուր ամիս սակագնի վերահաշվարկի իրականացման անհարմարություններից ելնելով՝ ամսական մինչև 10000 խ.մ. սպառում ունեցողների համար 1000 խ.մ. հաշվով սակագինը սահմանվել է **156 000 ՀՀ դրամ** (Տե՛ս Հավելված 1.) և չի վերահաշվարկվում մինչև սակագնի հաջորդ վերանայումը: Արդյունքում՝ միջին կշռված հաշվարկային սակագինը 1000 խ.մ. հաշվով կազմում է **129 792 ՀՀ դրամ կամ 311.58 ԱՄՆ դոլար:**

01.04.2009-07.07.2013 ժամանակահատվածում բանաձևեր սահմանվել են 7900 կկալ/խմ ջերմարարության ունեցող գազի համար, որոնք յուրաքանչյուր հաշվարկային ամիս ճշգրտվել են փաստացի ջերմարարությունից կախված:

Ստորև ներկայացված է 2013 թվականի հուլիսի 7-ից գործող բնական գազի սակագնի կազմն ու կառուցվածքը և դրա համապատասխանությունը օրենսդրությանը.

Գնվող գազի արժեք

Գազի գնման տարեկան ծախսերը որոշվում են հետևյալ բանաձևերով՝

$$ԳԳԱ = \sum C_i V_i$$

որտեղ՝

C_i - տարբեր ներմուծողներից և տարբեր ժամկետներում տարվա ընթացքում «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի կողմից գտնվող գազի միավորի (1000 խ.մ.) գին է՝ համաձայն կնքված և սահմանված կարգով Հայաստանի Հանրապետության հանրային հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովում գրանցված պայմանագրերի,

V_i - տարբեր ներմուծողներից և տարբեր ժամկետներում տարվա ընթացքում «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի կողմից գնվող գազի ընդհանուր քանակն է, որն անհրաժեշտ է տարեկան սպառումն ապահովելու համար, որոշվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$V = V_{\text{ա}} + \Delta V$$

որտեղ՝

$V_{\text{ա}}$ - տարվա ընթացքում սպառողներին առաքվող գազի քանակ,

ΔV - ՀՀ ՀԾԿՀ-ի կողմից հաստատված մեթոդիկայով հաշվարկված՝ փոխադրման և բաշխման ցանցերում գազի կորուստների ու սեփական կարիքների («Տրանսգազ» ՍՊԸ-ի և «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի) համար սպառվող գազի քանակությունները:

2013 թվականի դեկտեմբերի 2-ին Երևանում ստորագրված՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ռուսաստանի Դաշնության կառավարության միջև «Հայաստանի Հանրապետություն բնական գազի առաքման ժամանակ գների ձևավորման կարգի վերաբերյալ» միջպետական համաձայնագրի շրջանակներում մինչև 2016 թվականի դեկտեմբերի 31-ը ընկած ժամանակաշրջանի համար Հայաստանի Հանրապետության համար բնական գազի գին է սահմանվել **189 ԱՄՆ**

դրլար 1000 խ.մ.-ի համար: Գործող բնական գազի սակագնի հաշվարկում մեկ ԱՄՆ դրլարի փոխարժեք է ընդունվել **416.56 ՀՀ դրամ:**

2013 թվականի մայիսի 14-ին «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի կողմից ներկայացված հայտի համաձայն՝ ընկերության կողմից գնվող գազի քանակը կազմում է **1.812 մլրդ. խ.մ.**, իսկ փոխադրման և բաշխման ցանցերում գազի կորուստները ու սեփական կարիքները՝ համապատասխանաբար՝ **97.3 մլն. խ.մ. և 10.2 մլն. խ.մ.:**

Շահագործման և պահպանման ծախսեր

Շահագործման և պահպանման ծախսերն (ՇՊԾ) ընդգրկում են գազամատակարարման համակարգի ընկերությունների ծախսերի հետևյալ խմբերը՝

- արտադրական անձնակազմի աշխատավարձը, այդ թվում՝ սոցիալական ապահովության հիմնադրամի վճարումները,
- շահագործման համար անհրաժեշտ նյութերի ծախսերը,
- նորոգման ծախսերը, որոնք ընդգրկում են ինչպես այլ կապալառու կազմակերպությունների կողմից, այնպես էլ սեփական ուժերով իրականացվող նորոգման աշխատանքների արժեքը,
- բաժանորդների սպասարկման ծախսերը, որոնք ընդգրկում են հաշվիչների սպասարկման, ցուցմունքները վերցնելու, հաշիվներ ներկայացնելու, ծառայությունների վճարների հաշվառման և հավաքագրման ծախսերը (այս ծախսերը բնորոշ են միայն բաշխման և բաժանորդների սպասարկման գործառույթներ իրականացնող «Հայֆուսգազարդ» ՓԲԸ-ին),
- վարչական և ընդհանուր բնույթի ծախսեր,
- այլ գործառնական ծախսեր, որոնք կարող են ընդգրկել նաև անհուսալի դեբիտորական պարտքերի թույլատրելի չափերը:

ՇՊԾ-ի մեջ չեն մտնում այն ծախսերը, որոնք կապված չեն լիցենզավորված գործունեության հետ: Այդ ծախսերի համար ընկերություններում պետք է իրականացվի առանձնացված հաշվառում:

Լիցենզավորված ընկերությունները պարտավոր են վարել հաշվապահական հաշվառումը՝ ՀՀ ՀԾԿՀ-ի կողմից հաստատված հաշվային պլանի և ծախսերի վերագրման կանոնների համաձայն:

Սակագների միջոցով հատուցվում են միայն այն ծախսերը, որոնք հաշվառված են ՀՀ ՀԾԿՀ-ի կողմից հաստատված հաշվային պլանին համապատասխան:

Սակագնային հայտ ներկայացնելիս, ընկերությունները պետք է ներկայացնեն նախորդ տարվա աուդիտորի կողմից ստուգված ծախսերը, ընթացիկ տարվա փաստացի (կանխատեսվող) ծախսերը և հաշվարկային տարվա նախատեսվող ծախսերը:

Բնական գազի սակագների հաշվարկներում ներառվել են այն շահագործման և սպասարկման ծախսերը, որոնք անհրաժեշտ են լիցենզավորված գործունեության իրականացման համար և հիմնավորված են համապատասխան փաստաթղթերով (պայմանագրեր, ակտեր, նորմատիվներ և այլն): Բնական գազի գործող սակագների հաշվարկներով շահագործման և սպասարկման ծախսերը հաշվարկվել են **20365.91** մլն. ՀՀ դրամ (11944.7 ՀՀ դրամ/հազար խմ)՝ նախորդ սակագների հաշվարկներով նախատեսված՝ 10313.1 մլն դրամի (6631.1 դրամ/հազար խմ) դիմաց: Ըստ ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի և «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի (ներկայիս՝ «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի) կողմից տրամադրված տեղեկատվության՝ շահագործման և սպասարկման ծախսերի 10052.81 մլն. ՀՀ դրամ աճը պայմանավորված է հետևյալ գործոններով.

- Աշխատավարձի գծով ծախսը (ներառյալ՝ հարկերը) ավելացել է 8909.91 մլն ՀՀ դրամով,
- Նորոգման և նյութական ծախսերը (ներառյալ՝ ախտորոշիչ հետազոտման գծով ծախսը) ավելացել են 153.83 մլն ՀՀ դրամով, որը հիմնականում պայմանավորված է նախորդ սակագնի վերանայումից հետո անցած երեք տարիների ընթացքում ապրանքների գների աճով,
- Այլ ծախսերը ավելացել են 989.07 մլն ՀՀ դրամով, որը հիմնականում պայմանավորված է վառելիքի գների, էլեկտրաէներգիայի սակագների աճով, գումարների հավաքագրման գծով ծախսի (պայմանավորված բնակչության

մասով ձևավորվող հասույթի աճով), գազահաշվիչների ստուգաչափման ու նորոգման գծով ծախսի (պայմանավորված գների փոփոխությամբ և գազահաշվիչների ստուգաչափման ժամկետներով) ավելացմամբ և այլ գործոններով:

Աշխատավարձի գծով ծախսը նախորդ սակագների հաշվարկներով նախատեսված 6842.98 մլն. ՀՀ դրամի կամ 4399.9 ՀՀ դրամ/հազար խմ-ի (ներառյալ՝ հարկեր և սոց. վճարները) համեմատ գործող սակագների հաշվարկներում ավելացել է 8909.91 մլն. ՀՀ դրամով կամ 4839.2 ՀՀ դրամ/հազար խմ-ով, որը պայմանավորված է միջին ամսական աշխատավարձի ավելացման (227000 ՀՀ դրամ՝ նախկին 119000 ՀՀ դրամի դիմաց) և աշխատողների թվաքանակի ավելացման (5783՝ նախկին 4792-ի դիմաց) անհրաժեշտությամբ: Ներկայումս ՀՀ ՀՕԿՀ-ի կամ լիազոր մարմնի կողմից ընդունված չէ որևէ նորմատիվ ակտ, որը կսահմաներ գազամատակարարման համակարգում աշխատողների թվաքանակը(հիմնական, սպասարկող և օժանդակ):

Աշխատավարձի գծով ծախսերի հաշվարկներում միջին ամսական աշխատավարձի մեծությունը որոշելիս հաշվի են առնվել միջին ամսական աշխատավարձի ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության հրապարակած տվյալների ուսումնասիրության արդյունքները, հանրային ծառայությունների կարգավորվող այլ ոլորտներում (մասնավորապես՝ էլետրաէներգետիկական համակարգում) ընդունված մեծությունները և դրանց վերանայման պարբերականությունն ու աճը:

Երկրորդ կետի համաձայն՝ գործող սակագնի հաշվարկներում ընդգրկված են նորոգման և նյութական ծախսեր՝ 669.94 մլն. ՀՀ դրամի չափով (կամ 393 ՀՀ դրամ/հազար խմ-ի հաշվով), որը նախկին սակագնի համեմատ ավելացել է 153.83 մլն. ՀՀ դրամով, այսինքն՝ նախկին սակագնի դեպքում նորոգման և նյութական ծախսերը կազմել են 516.11 մլն դրամ: Հետևաբար՝ նորոգման և նյութական ծախսերի աճը տոկոսային արտահայտությամբ կազմում է 29.8 ($153.83/516.11 \cdot 100$), այն դեպքում՝ երբ վերջին 3 տարիների ընթացքում այդ չափով գնաճ տեղի չի ունեցել (Տե՛ս Հավելված 3.):

Բնական գազի գործող սակագնի հաշվարկներում շահագործման և պահպանման ծախսերի նպակահարմարության մասին մասնավոր մի դեպք է ենթակայացվում: Այսպիսով՝ 2012 թվականի ընթացում Աբովյանի ԳՄՊ-ի կայանի 6-րդ ագրեգատը 5 անգամ է նորոգվել, 5-րդ ագրեգատը՝ 4 անգամ, 2-րդ ագրեգատը՝ 3 անգամ, արդյունքում՝ համապատասխանաբար ծախսվել է՝ 47.6 մլն., 54.3 մլն. և 52.9 մլն. ՀՀ դրամ: Ճնշակների շահագործման ժամկետը կազմում է ավելի քան 38 տարի: Անշուշտ, անհրաժեշտ է նորով փոխարինել:

Թույլատրելի շահույթ

Թույլատրելի է համարվում շահույթի այնպիսի մեծությունը, որը հնարավորություն է տալիս ընկերություններին կատարել ակտիվների ֆինանսավորման համար ներգրավված կապիտալի հետ կապված պարտավորությունները, և չխոչընդոտել ընկերությունների զարգացման համար անհրաժեշտ լրացուցիչ սեփական կամ փոխառու միջոցների ներգրավմանը:

Թույլատրելի շահույթը հաշվարկվում է որպես շահույթի հաշվարկման բազայի (ՇԲ) և թույլատրելի շահույթի նորմայի (ՇՆ) արտադրյալ՝

$$\text{ԹՇ} = \text{ՇԲ} * \text{ՇՆ}$$

Շահույթի հաշվարկման բազա է հանդիսանում ընկերության զուտ ակտիվների արժեքը: Այն հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\text{ՇԲ} = \text{ՕՕՈՐԱ} - \text{ՍՎՈՐԱ} - \text{ԿՄ} + \text{ՇԿ}$$

որտեղ՝

ՕՕՈՐԱ - ՀՀ ՀԾԿՀ-ի կողմից լիցենզավորված գործունեություն իրականացնելու համար օգտակար և օգտագործվող ճանաչված ոչ ընթացիկ ակտիվների արժեքն է,
 ՍՎՈՐԱ - սպառողների կողմից վճարված և չփոխհատուցված ոչ ընթացիկ ակտիվների արժեքն է (օրինակ՝ հաշվիչների կամ շինարարության արժեքը),

ԿՄ – կուտակված մաշվածությունն է,

ՇԿ - ՀՀ ՀԾԿՀ-ի կողմից թույլատրված շրջանառու կապիտալի մեծությունն է:
Շահույթի բազան ժամանակ առ ժամանակ (բայց ոչ հաճախ, քան տարին մեկ անգամ)
վերահաշվարկվում է՝ հաշվի առնելով՝

- օգտակար և օգտագործվող ճանաչված ակտիվներում կատարված ներդրումներն առանց սպառողների կողմից վճարված ներդրումների,
- թույլատրված մաշվածությունը,
- շրջանառու կապիտալի թույլատրված փոփոխությունը:

Հաշվի առնելով, որ ներդրումների որոշ մասը կարող է իրականացվել արտարժույթով, վերահաշվարկի ժամանակ պետք է հաշվի առնել նաև դրամի փոխարժեքի փոփոխությունը՝ ապահովելով կարգավորման նպատակով ակտիվների իրական արժեքի պահպանումը:

Շահույթի թույլատրելի նորման սահմանվում է ընկերության կապիտալի միջին կշռված արժեքին հավասար, որն իրենից ներկայացնում է փոխառու և սեփական կապիտալի միջին արժեքը՝ հաշվարկված կապիտալի կառուցվածքում նրանց բաժնեմասերի կշիռներին համապատասխան:

$$\tau_{\text{շ}} = \frac{\sum \Phi_{\text{Կi}} * r_{\text{i}} + U_{\text{Կ}} * r_{\text{u}}}{\Phi_{\text{Կ}} + U_{\text{Կ}}}$$

որտեղ՝

$\Phi_{\text{Կi}}$ -ն և r_{i} -ն համապատասխանաբար i -րդ փոխառության չմարված մնացորդն է հաշվարկային տարվա սկզբում և նրա սպասարկման արժեքն է (միավորի մասերով)
 $U_{\text{Կ}}$ -ն և r_{u} -ն սեփական կապիտալի արժեքն է հաշվարկային տարվա սկզբում և նրա թույլատրելի (ողջամիտ) շահույթի նորման (մինչև հարկումը):

Ժամանակավոր հանձնաժողովին տրամադրված տեղեկատվության համաձայն՝ գործող սակագինը հաշվարկելիս շահութաբերության նորման սահմանվել է **10 տոկոս**, իսկ տարեկան շահույթը՝ **13860.19 մլն. ՀՀ դրամ**:

Շահույթի հաշվարկման բազան որոշվել է հետևյալ ցուցանիշներով՝

- ՀՀ ՀԾԿՀ-ի կողմից լիցենզավորված գործունեություն իրականացնելու համար օգտակար և օգտագործվող ճանաչված ոչ ընթացիկ ակտիվների արժեքը կազմում է 207.4 մլրդ. ՀՀ դրամ,
- Կուտակված մաշվածությունը կազմում է 48.43 մլրդ ՀՀ դրամ,
- ՀՀ ՀԾԿՀ-ի կողմից սակագնի հաշվարկում թույլատրված շրջանառու կապիտալի մեծությունն ընդունվել է 1.69 մլրդ. ՀՀ դրամ,
- սպառողների կողմից վճարված և չփոխհատուցված ոչ ընթացիկ ակտիվների արժեքի վերաբերյալ տեղեկատվություն չկա:

Մաշվածություն

Մաշվածության ծախսերը հաշվարկվում են գծային եղանակով՝ ելնելով օգտակար և օգտագործվող հիմնական միջոցների սկզբնական (ձեռքբերման) արժեքից և օգտակար կյանքի տևողությունից:

Եթե հիմնական միջոցները օգտագործվում են ցածր օգտագործման գործակցով կամ հզորության (թողունակության) օգտագործման ցածր ժամերի թվով, ապա ՀՀ ՀԾԿՀ-ն իրավունք ունի դրանց արժեքների նկատմամբ կիրառել հիմնավորված իջեցնող գործակիցներ:

2013 թվականի հուլիսի 7-ից գործող սակագների հաշվարկներում նախատեսվել է 3.93% մաշվածության նորման կամ 24.45 տարի միջին կշռված մեծությունը, որը ձևավորվել է մինչև 2001 թվականը ստեղծված օգտակար և օգտագործվող հիմնական միջոցների (81562.6 մլն. ՀՀ դրամ) մաշվածության նորմայի 2.7%, 2001 թվականից հետո ստեղծված օգտակար և օգտագործվող հիմնական միջոցների (73046.4 մլն. ՀՀ դրամ) մաշվածության նորմայի 6% և Իրան-Հայաստան գազատարի մասով (52788.4 մլն. դրամ) մաշվածության նորմայի 3% միջին կշռված մեծություններից ելնելով: Մաշվածության տարեկան մեծությունը կազմում է **7491.29 մլն. ՀՀ դրամ**: Կատարվել է աղյուսակային համեմատական վերլուծությունը նախորդ սակագնի նկատմամբ (Տե՛ս Հավելված 2.):

07.07.2014 և 01.04.2010 թվականներին հաստատված սակագները հաշվարկելիս մինչև 2001 թվականը և 2001 թվականից հետո ստեղծված օգտակար և օգտագործվող

հիմնական միջոցների կտրուկ աճը, համապատասխանաբար՝ 17629.4 մլն և 55526.6 մլն դրամ (Տե՛ս Հավելված 2.), հստակեցման կարիք ունի: Այն դեպքում, երբ 2010-2012 թվականներին ընդամենը **17330.8 մլրդ. դրամի** ներդրում է իրականացվել (Տե՛ս Աղյուսակ 6.), իսկ բաժանորդների քանակը և սպառվող բնական գազի ծավալը գրեթե մնացել է նույնը:

2013 թվականի հուլիսի 7-ից գործող սակագնի հայտում ներկայացված է, որ 2012 թվականին «ՀայԲուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կողմից ձեռք են բերվել և ձևակերպվել են որպես հիմնական միջոցներ, որոնց մի մասն ամորտիզացիոն ծախսերի միջոցով ներառվում են բնական գազի սակագնի հաշվարկներում. դրանք են՝ նկարներ (տարբեր չափերի), թաղային և սենյակային բույսեր, բազմամյա տնկիներ, ինչպես նաև՝ KIA SORT-NT0 030 (8.352 մլն.), TOYOTA CAMRY 001VV 04 (13.19 մլն.), 3 հատ Լադա 21244-110-40 (3*5.836մլն.), Շևվրոլե Նիվա 212300 (6.925 մլն.) և այլն:

2013 թվականի հուլիսի 7-ից գործող սակագնի հայտում ներկայացված է, որ «ՀայԲուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կողմից վարձակալված են նաև հետևյալ հիմնական միջոցները՝

- Ավտոմեքենա Volkswagen Golf – ամսական 180 000 ՀՀ դրամ սկսած 04.05.2009թ.-ից,
- Ավտոմեքենա Grand Cherokee – ամսական 240 000 ՀՀ դրամ սկսած 30.12.2011թ.-ից:

Կարգավորման սակագներ

Կարգավորման սակագները կիրառվում են այն լիցենզավորված անձանց համար, որոնք գազ են ներկրում սեփական սպառման կամ արտահանման համար:

Կարգավորման սակագինը որոշվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$U_i = U_{\Sigma} / \sum V_{i, \text{տար}}$$

որտեղ՝

U_{Σ} - «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի անհրաժեշտ հասույթում կարգավարական ծառայության մասնաբաժինն է, որի համար պետք է իրականացվի առանձնացված հաշվառում,

$V_{\Sigma}^{\text{տար}}$ – տարբեր լիզենզավորված անձանց, այդ թվում՝ «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի կողմից տարվա ընթացքում ներկրված գազի քանակն է:

Կարգավարական ծառայության համար ներկրողները վճարում են «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ին, որի կազմում է կարգավարման ծառայությունը: Ամսական վճարի չափը որոշվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$U_{\Sigma} = U_{\Sigma} * V_{\Sigma}^{\text{ամս}} / (1 - \alpha_{\text{տ}}/100) * (1 - \alpha_{\text{բ}}/100)$$

որտեղ՝

$V_{\Sigma}^{\text{ամս}}$ - լիզենզավորված անձի կողմից սահմանազատման կետերում տվյալ ամսում ընդունված գազի քանակն է,

$\alpha_{\text{տ}}$ -ն և $\alpha_{\text{բ}}$ -ն փոխադրման և բաշխման համակարգերում գազի կորուստներն են տոկոսներով, համապատասխան համակարգ մուտք գործած գազի քանակից:

Եթե լիզենզավորված անձին պատկանող գազը մուտք չի գործում բաշխման համակարգ, ապա $\alpha_{\text{բ}}$ -ն ընդունվում է հավասար զրոյի:

Կարգով սահմանված կարգավորման ծառայության վճարի հաշվարկման բանաձևի համաձայն՝ որքան մեծ է փոխադրման և բաշխման համակարգերում գազի կորուստները, այնքան մեծ է վճարը: Այս դեպքում Կարգավարը ուղղակի շահագրգռված է համակարգում բարձր կորուստների արձանագրությամբ:

Բնական գազի սակագնի հաշվարկման նորմատիվային բազայի և ստացված ցուցանիշների հետազոտության արդյունքում կատարվել են մի շարք ընդհանրացումներ, եզրակացություններ և առաջարկություններ, որոնք կարելի է ամփոփել հետևյալ կետերով.

1. Գազամատակարարման համակարգում խախտված է «Էներգետիկային մասին» ՀՀ օրենքի 5 հոդվածով սահմանված պետական քաղաքականությունը վարելու հիմնական բաղադրիչը համարվող՝ գործառույթների տարանջատման սկզբունքը: Փաստորեն, «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ միաժամանակ ստանձնել և կատարում է ներկրողի, բաշխողի և կարգավարի գործառույթները, իսկ Երևան ՋԷԿ-ը միաժամանակ կատարում է ներկրողի և արտադրողի գործառույթները: Արդյունքում, համակարգի գործունեության ուսումնասիրման ընթացքում բարդանում է տարբեր գործառույթների կատարման արդյունավետության առանձնացված վերլուծման և գնահատման հնարավորությունները:
2. Ներկայումս առկա մինչև 10000 խ.մ. և 10000 խ.մ. ու ավել սպառողական խմբերից բացի նպատակահարմար է առանձնացնել այլ խմբեր ևս՝ հաշվի առնելով նաև բնակչության տարբեր սոցիալական խմբերի առկայությունը:
3. 2013 թվականի հուլիսի 7-ից գործող բնական գազի սակագինը հաշվարկելիս «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի և ՀՀ ՀՇԿՀ-ի կողմից ընդունված ծախսերի տարբերության հիմնավորումը չի ներկայացվել, մասնավորապես՝ շահագործման և պահպանման ծախսերի մասով:
4. ՀՀ ՀՇԿՀ-ի կողմից գործող բնական գազի սակագինը հաշվարկելիս նորոգման և նյութական ծախսերի ավելացման հաստատումը հիմնավոր չէ, սույն հարցը հնարավոր է պարզաբանել «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի գնումների գործընթացը, կնքված պայմանագրերը և ձեռք բերված ապրանքների, ծառայությունների և աշխատանքների որակը ամբողջապես ուսումնասիրելու արդյունքում,
5. Միջազգային փորձը և տեղական առանձնահատկությունները հաշվի առնելով՝ անհրաժեշտ է մշակել և ընդունել գազամատակարարման համակարգում

աշխատողների թվաքանակը (հիմնական, սպասարկող, օժանդակ) սահմանող նորմատիվային ակտը:

6. Շահագործման և պահպանման ծախսերի նվազեցում կարող է ապահովել նոր ներդրումների ներգրավման, ինչպես նաև այս ոլորտում ներդրումների խրախուսման նոր կառուցակարգերի ընդունման միջոցով:
7. Սպառողների կողմից վճարված և չփոխհատուցված ոչ ընթացիկ ակտիվների արժեքի վերաբերյալ տեղեկատվություն բացակայության պայմաններում հնարավոր չէ որոշել շահույթի հաշվարկման բազայի մեծությունը:
8. Անհրաժեշտ է վերանայել գործող բնական գազի սակագնի հաշվարկներում ներառված հիմնական միջոցների մեծությունը և շարունակել կիրառել նվազեցնող գործակից՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ մեր գազամատակարարման համակարգը հնարավորություն ունի փոխադրել և բաշխել 3.5 մլրդ. խ.մ., սակայն ներկայումս ընդամենը 1.812 մլրդ. խ.մ. բնական գազ է սպառվում:
9. Մատակարար ընկերության կողմից հիմնական միջոցների ձեռքբերման և/կամ դրանց վարձակալության ուղղությամբ կատարվող ծախսերի հաշվի հնարավոր էր կատարել տնտեսումներ և ուղղել համակարգի արդյունավետության բարձրացմանը: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ՀՀ կառավարությունը հանդիսացել է «ՀայՌուսգազարդ» ՓԲԸ-ի 20 տոկոսի բաժնետերեր:
10. Անհրաժեշտ է վերանայել կարգավորման ծառայության վճարի հաշվարկման բանաձևը՝ չկապելով այն գազամատակարարման համակարգում կորուստների մեծության հետ:
11. «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ և «Գազպրոմ Էքսպորտ» ՍՊԸ մինչև 02.12.2013թ. կնքված N02-13-04 պայմանագրի թիվ 1.2 կետում, պայմանագրի առարկա հանդիսացող «Բնական գազ» հասկացության բնութագրումը ГОСТ 5542-82 մատնանշելու միջոցով չափազանց ընդհանրացված բույնթ է կրում և բնական գազ Վաճառողին լայն հնարավորություն է տալիս, առանց «գնորդին» նախազգուշացնելու, ցանկացած պահին փոփոխել մատակարարվող բնական գազի որակը և, մասնավորապես, նրա ջերմարարության մեծությունը: Քանի որ

բնական գազի ջերմարարության փոփոխությունները բացասական են ազդում գազօգտագործող սարքավորումների աշխատանքի արդյունավետության վրա, առաջարկվում է սկսել բանակցություններ մատակարարվող բնական գազի որոշակի ջերմարարության ապահովման նպատակով դուրս հանելու ГОСТ 5542-87 հիշատակումը պայմանագրի թիվ 1.2 և 4.1 կետերը և նույն պայմանագրի «Գազի որակը» թիվ 4.1 կետում նշել մատակարարվող բնական գազի Վաճառողի կողմից երաշխավորվող որակական ցուցանիշները և մասնավորապես, նրա ջերմարարության չափը՝ ընդունելի նվազագույն փոփոխությունների տիրույթներով: Մասնավորապես, ելնելով վերջի 5 տարիների ընթացքում Ռուսաստանից-Հայաստան մատակարարվող բնական գազի ջերմարարության փաստացի մեծություններից, այս պայմանագրում առաջարկվող ջերմարարության արժեքը պետք է կազմեր մոտ $8200 + 200$ կկալ/խմ.: Հակառակ դեպքում պայմանագրի թիվ 8.2.1 կետի պահանջը 2016թ. հետո ուժի մեջ մտնելու պահից 10000 ու ավել խմ. գազ սպառողների համար օգտագործվող բնական գազի սակագինը աճելու է մոտ 4.0-4.5 %: Վերոհիշյալ 7900 թիվը պետք է դուրս բերվի պայմանագրից կամ անհրաժեշտության դեպքում, փոխանակվի իրականությանը համապատասխանող 8200 մեծությունով: Մտահոգիչ է նաև՝ թիվ 8.1.2 կետում մատակարարվող բնական գազի սակագնի առաջարկված ինդեքսացիան, կախված Ռուսաստանի Օրենսդրող մարզում բնական գազի գների փոփոխությունից:

4-րդ աշխատանքային խմբի կողմից չի ուսումնասիրվել հետևյալ հարցերը՝

- օգտակար և օգտագործվող հիմնական միջոցների կազմն ու կառուցվածքը և դրանց դինամիկայի վրա ազդող գործոնները,
- բնական գազի գործող սակագինը հաշվարկելիս ո՞ր շահագործման և պահպանման ծախսերն են ընդգրկվել՝ ըստ հողվածների մանրամասն բացվածքով,
- «Հայրուսգազարդ» ՓԲԸ-ի N 60, N 75 և N 110 որոշումներով հաստատված գնումների իրականացման կարգերը,

- Գնման գործընթացների կազմակերպման մասին հայտարարությունները, հրավերները և կնքված պայմանագրերը,
- Կնքված պայմանագրերով մատուցված ապրանքների և ծառայությունների որակը և քանակը,
- Մի աղբյուրից կատարվող գնումների քանակը և ծավալը,
- Մատակարար կազմակերպությունների փոխկապվածությունը «Հայրուսգագարդ» ՓԲԸ-ի հետ,
- Մրցույթների ընթացքում արդյո՞ք պահպանվել են ազատ մրցակցությունը,
- Գազամատակարարման ոլորտում ՀՀ տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովի կողմից բացահայտված (ուսումնասիրված) հակամրցակցային համաձայնությունների, անբարեխիղճ մրցակցության, գերիշխող դիրքի չարաշահման և համակենտրոնացման աստիճանի ավելացման վերաբերյալ դեպքերը և այլն:

Այսպիսով՝ 4-րդ աշխատանքային խմբի հարցադրումների արդյունքում ստացված մեծածավալ փաստաթղթերի (այդ թվում՝ նեղ ոլորտային նորմատիվային ակտերի) ուսումնասիրությունը ամբողջովին չի իրականացվել (ավարտվել) և դեռևս լրացուցիչ հարցադրումների, պարզաբանումների անհրաժեշտություն կա, քանի որ ուսումնասիրվող հարցերը անհամեմատ ժամանակատար և աշխատատար են: Այնուամենայնիվ, Ազգային ժողովի կողմից առաջ քաշած խնդիրների վերաբերյալ կտրվի եզրակացություն, մասնավորապես՝

ա) Հայաստանի Հանրապետության հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի 2004 թվականի դեկտեմբերի 21-ի N 168Ս հաստատվել է գազամատակարարման համակարգում կարգավորվող սակագների հաշվարկման մեթոդիկան, որը նախատեսում է միջազգային պրակտիկայում ընդունված անհրաժեշտ հասույթի ապահովման սկզբունքը, համաձայն որի՝ շարունակական գործունեությունն ապահովելու համար ընկերությունները պետք է հնարավորություն ունենան հատուցելու ծառայությունների մատուցման համար կատարված բոլոր ողջամիտ ծախսերը:

- բ) Բնական գազի սակագնի հաշվարկը հիմնականում իրականացվել է ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով, սակայն սակագնի հաշվարկման բուն գործընթացը և ստացված տեղեկատվության արժանահավաստությունը (հիմնավորվածությունը) լրացուցիչ հետազոտությունների կարիք ունեն:
- գ) Բնական գազի սակագների 2013 թվականի վերանայումն իր անմիջական ազդեցությունն է ունեցել ՋԷԿ-երի կողմից արտադրվող էլեկտրաէներգիայի (հզորության) սակագների վրա, ինչի շնորհիվ՝ նաև վերջնական սպառողներին վաճառվող էլեկտրական էներգիայի սակագների վրա: Մասնավորապես, ՋԷԿ-երին վաճառվող բնական գազի սակագնի 23242 ՀՀ դրամ/հազար խ.մ.-ով ավելացումը էլեկտրաէներգետիկական համակարգում առաջացրել է լրացուցիչ 6247.5 մլն. ՀՀ դրամ ֆինանսական բեռ, որի ազդեցությունը վերջնական սպառողներին վաճառվող էլեկտրական էներգիայի սակագնի վրա կազմում է 1.2 ՀՀ դրամ/կՎտժ (ներառյալ ԱԱՀ):

4-րդ աշխատանքային խմբի գործունեության արդյունքների վերաբերյալ հատուկ կարծիք չի ներկայացվել: